

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

”Sänk pensionsåldern och få ut ungdomen istället!”

- en kvalitativ studie av äldre arbetslösas
upplevelser av och strategier vid arbetslöshet

Socionomprogrammet
C-uppsats

Författare: Anna Thydén
Bodil Andersson

Handledare: Jari Kuosmanen

Förord

Till er som har ställt upp på intervjuerna som utgör grunden i detta arbete: Vi är oerhört tacksamma över att vi fick ta del av era berättelser och hoppas att ni finner denna uppsats givande. Vi vill framföra ett stort tack och önskar er lycka till!

Vi vill även ge ett varmt tack vår handledare Jari Kuosmanen för god handledning och våra familjer som stöttat oss under detta arbete.

Vi upplever att detta arbete har varit mycket spännande och det har gett oss en mer nyanserad bild av vad det innebär att arbetslös och över 55. Vidare hoppas vi att Du som tar del av vårt arbete också finner det givande.

ABSTRACT

Uppsatsens titel: "Sänk pensionsåldern och få ut ungdomen istället!" - en kvalitativ studie av äldre arbetslösas upplevelser av och strategier vid arbetslöshet

Författare: Bodil Andersson och Anna Thydén

Nyckelord: arbetslöshet, konsekvenser, coping och stigma

E-postadresser: bodilandersson@tele2.se och annathyden@hotmail.com

Arbetet är i många kulturer basen för det ekonomiska systemet. I vår kultur spelar arbete ofta en mycket central roll för meningens med individens liv. Detta kan leda till stora problem vid just arbetslöshet. Då äldres etablering på arbetsmarknaden i större utsträckning än yngres är begränsad fann vi detta intressant att undersöka vidare.

Syftet med denna studie var att med hjälp av kvalitativa intervjuer samt tidigare forskning och teorier få en fördjupad förståelse av de äldres upplevelse av arbetslöshet och vilka strategier de använder för att hantera sin livssituation.

För att få svar på våra frågeställningar har vi genomfört sju kvalitativa intervjuer med fyra kvinnor och tre män. Åldersmässigt befann de sig alla över 55 år. Dessa personer hade vid intervjutillfället varit inskrivna vid arbetsförmedlingen i minst 6 månader.

Vår studie visar på att när våra respondenter förlorade sitt arbete så miste de mycket mer än en anställning. Det som följde var en förlust av en meningsfull sysselsättning, dagliga rutiner, veckorytm och sist men inte minst den naturliga kontakten med sina arbetskamrater.

Vår studie har också visat att våra respondenter använder sig av olika copingstrategier för att återfå struktur och kontroll på sin vardag och att det även är ett sätt att hålla sig sysselsatt. Det betyder att trots den belastning en arbetslöshet kan medföra har de alla ett meningsfullt liv.

Hur individen agerar för att återfå struktur i sitt liv och valet av copingstrategi skiljer sig åt mellan de olika respondenterna. Vi ser dock klara könsskillnader men även skillnad i förhållande till hur yngre arbetslösa individer hanterar sin situation. Vi har även kunnat se att våra respondenters situation som arbetslös har frigjort tid vilket har i flera fall bidragit till ökad kontakt med barnbarn, förbättrad hälsa och fler vänner.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING, ARBETE OCH ARBETSLÖSHET	1
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	3
3. BAKGRUND	4
3.1. Arbetsförmedling och arbetslöshetsersättning	4
3.2. Begreppsdefinitioner	4
4. TIDIGARE FORSKNING	6
4.1. Handlingsstrategier för arbetslösa	6
4.2. Manligt och kvinnligt	7
4.3. Konsekvenser av arbetslöshet	8
4.3.1. Sociala konsekvenser	8
4.3.2. Psykiska konsekvenser	10
4.3.3. Kroppsliga konsekvenser och hälsovanor	11
4.3.4. Ekonomiska konsekvenser	11
5. METOD	13
5.1. Val av metod	13
5.2. Litteratur och materialsökning	13
5.3. Urval av undersökningsgrupp	14
5.4. Genomförande – materialinsamlande	15
5.5. Bearbetning av materialet	16
5.6. Analysmetod	16
5.7. Analys och tolkning, vår förförståelse	17
5.8. Forskningsetiska frågor	18
5.9. Validitet	19

5.10. Reliabilitet	20
5.11. Generaliserbarhet	20
6. TEORETISKA PERSPEKTIV OCH BEGREPP	21
6.1. Normativitet	21
6.2. Stigma	21
6.3. Kontroll	22
6.4. Individuella strategier att hantera arbetslöshet – coping	22
7. KONSEKVENSER OCH STRATEGIER VID ARBETLÖSHET	24
7.1. Struktur	25
7.1.1. Struktur och coping	25
7.2. Identitet och självbild	28
7.2.1. Identitet och självbild – stigma	28
7.2.2. Identitet och självbild – sociala relationer och fritidsaktiviteter	32
7.3. Ekonomi och hälsa	34
7.4. Kvinnor och män	36
8. SAMMANFATTNING OCH GENERELL SLUTDISKUSSION	37
8.1. Vad har arbetslösheten fått för konsekvenser för våra intervjupersoner?	37
8.2. Hur upplever arbetslösa över 55 år sin egen situation som arbetslös?	38
8.3. Hur hanterar arbetslösa över 55 år sin egen situation?	38
8.4. Egna tankar	38
8.5. Efterord	39
9. KÄLLFÖRTECKNING	40
BILAGOR	44
Förfrågan - brev till respondenterna	44
Intervjuguide	46

1. INLEDNING, ARBETE OCH ARBETSLÖSHET

Äldres¹ etablering på arbetsmarknaden är i större utsträckning begränsad jämfört med yngre. Yngre människor har lättare för att byta arbetsplats, flytta till annan ort, vidareutbilda sig eller omskola sig.² För att ta ett konkret exempel så är CSN:s regler för ersättning för personer över 50 år begränsad.³ Risken att bli arbetslös är större bland ungdomar än bland äldre, däremot är chansen att hitta arbete om man är arbetslös högst hos ungdomar och lägst för äldre eftersom de senare har betydligt sämre möjligheter att få arbete när de har blivit arbetslösa.⁴ Enligt en undersökning som AMS, genomförde 1998 visade att arbetsgivare var negativa till att anställa arbetssökande som är över 55 år och personer som varit arbetslösa en längre tid.⁵ AMS frågade arbetsgivarna om deras inställning till åtta grupper av arbetssökande; sökande som har varit arbetslösa en längre tid, har invandrarbakgrund, är över 55 år, är ensamstående föräldrar, har små barn, tänker skaffa barn snart, har ett arbetshandikapp samt har ett ofördelaktigt yttre. Av dessa grupper var arbetsgivarna mest negativa till arbetssökande som var över 55 år. Cirka 40 procent av arbetsgivarna var negativa eller mycket negativa till att anställa personer över 55 år. Vid arbetslöshetsperioder upp till nio månader var dock risken mycket liten för att arbetssökande skulle diskrimineras just på grund av att de var arbetslösa. Förändringar i pensionssystemet och reglerna och praxis för förtidspension påverkar också hur många som registreras som arbetslösa i denna grupp.⁶

Arbetet är i alla kulturer basen för det ekonomiska systemet.⁷ På samhällsnivå kan vi till exempel se kravet genom den så kallade ”arbetslinjen”, vilket innebär att kontantstöd, eller arbetslöshetsersättning alltid ska vara en sistahandsåtgärd.⁸ Hög arbetslöshet innebär också samhällsekonomiska kostnader i form av utebliven produktion och statsfinansiella kostnader i form av uteblivna skatteintäkter.⁹ På individnivå kan vi till exempel se att arbete ger underlag för individens fysiska liv och ekonomiska

1 I vår studie står begreppet äldre för personer som är över 55.

2 Rantakeisu (2002)

3 <http://www.csn.se> (2006-10-02)

4 Wennemo (2006)

5 <http://www.ams.se/go.aspx?a=1365>, (2006-10-02) Undersökningen bygger på en enkät med 396 slumpvis utvalda företag. Svarefrekvensen för undersökningen var 70 procent.

6 Höglund (2005:162)

7 Giddens (2003)

8 Höglund (2005)

9 Björkman (2006:344)

självständighet.¹⁰ Arbetslöshet kan också leda till minskade reallöneutveckling för de berörda individerna.¹¹ Ökad arbetslöshet betyder också ökade utgifter för arbetslöshetsförsäkring, försörjningsstöd och bostadsbidrag och lägre skatteintäkter.¹²

I vår kultur spelar arbete ofta en mycket central roll för meningen med individens liv. Det kan gälla erfarenheter av kamratskap, upplevelser av självförverkligande, liksom erfarenheter av organisationers funktionssätt, eller fackliga och politiska erfarenheter.¹³ Detta betyder att arbetslöshet ofta slår hårt mot mycket viktiga livsområden.

Ordet arbetslöshet ger association till att arbete är något positivt och frånvaro av arbete något negativt, på samma sätt som orden värdelös, hjälplös och orkeslös.¹⁴ Att kalla någon för arbetslös innebär en stigmatisering där människan betraktas utifrån en enda negativ aspekt.¹⁵ I det danska språket används begreppet arbetsledig istället för arbetslös vilket ger helt andra associationer.

Men får man ha det bra som arbetslös i ett samhälle där arbetsmoral och förmåga att försörja sig själv är hörnstenar i vårt sociala värde?

¹⁰Höglund (2005)

¹¹ Björkman (2006:344)

¹² Olofsson & Wadensjö (2005:4)

¹³ Höglund (2005)

¹⁴ Näsman & Von Gerber (1998)

¹⁵ Näsman & Von Gerber (1998:43-44)

2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med denna studie är att få en fördjupad förståelse av de äldres upplevelse av arbetslöshet och vilka strategier de använder för att hantera sin livssituation.

Frågeställningar

- **Vad har arbetslösheten fått för konsekvenser för våra intervjupersoner?**
- **Hur upplever de arbetslösa sin egen situation som långtidsarbetslös?**
- **Hur hanterar de arbetslösa sin egen situation?**

3. BAKGRUND

Vår studie är genomförd i Kungälv. Våra intervjupersoner är därför bosatta i Kungälvs kommun¹⁶ och är inskrivna på arbetsförmedlingen i denna kommun. Kungälvs kommun har ett relativt lågt antal arbetslösa i förhållande till resten av länet. I september 2006 låg procentandelen av arbetslöshet bland den totala arbetskraften¹⁷ på 3 % bland helt öppet arbetslösa, jämfört med samma månad för länet 7,1 % och riket 7,3 %.¹⁸

3.1. Arbetsförmedling och arbetslöshetsersättningen

Arbetsförmedlingen är en statlig inrättning för alla som söker arbete i någon form. Arbetsförmedlingens tjänster nås genom Internet, kundtjänst eller det lokala arbetsförmedlingskontoret. Om man är arbetslös och vill ansöka om arbetslöshetsersättning måste man alltid besöka sin lokala arbetsförmedling och skriva in sig som arbetssökande. Om man är arbetslös, men inte ansöker om arbetslöshetsersättning ska man ändå skriva in sig på arbetsförmedlingen och aktivt söka arbete, detta är viktigt för framtida rätt till sjukersättning från Försäkringskassan. Under hösten 2006 som denna undersökning är gjord var reglerna för A-kassan något annorlunda än var det är i dag, principen är dock det samma. För att ha rätt till Arbetslöshetsersättning måste man söka arbete aktivt.¹⁹ Detta skapar ett socialt tryck på den arbetslösa som till exempel ett aktivt jobbsökande. Personer i beredskapsarbete eller i arbetsmarknadsutbildning statistikförs inte som arbetslösa liksom inte heller de som är anställda i samhällsföretag eller lönebidrag. De räknas som sysselsatta och är i den meningen inte arbetslösa.²⁰

3.2. Begreppsdefinitioner

Arbete - Sysselsättning i produktionen av varor och tjänster mot ersättning eller som arbetar som egen företagare.²¹

Arbetslös - Definitionen är inte entydig, men vår definition är att man är arbetslös om man ej har en anställning där arbetsgivaren betalar lönen. Arbetsförmedlingens definition

16 Kungälvs kommun är belägen drygt två mil norr om Göteborg. Kommunens areal är 365 kvadratkilometer och det bor 105 personer per kvadratkilometer vilket resulterar i ett invånarantal av 38 611 personer (<http://www.scb.se> (2006-10-01))

17 Arbetskraften består av de totala människorna i arbetsför ålder, dvs. 16 – 65 år

18 <http://www.ams.se> (2006-10-02)

19 <http://www.ams.se> (2006-10-06)

20 Höglund (2005:145)

21 Rantakeisu (2002)

av arbetslös är att *man är anmäld som arbetssökande hos arbetsförmedlingen och kan ta arbete omgående.* ²²

Begreppet långtidsarbetslös som Arbetsförmedlingen använder sig av har två olika indelningar. Är man över 25 år och varit arbetslös i minst sex månader klassas man som långtidsarbetslös, är man däremot under 25 år räknas man som långtidsarbetslös redan efter tre månader.²³ I undersökningen har vi endast använt oss av personer som varit arbetslösa i 6 månader eller mer samt 55+.

Äldre: I vår undersökning använder vi begreppet äldre om våra respondenter dvs. personer som är 55 år eller äldre.

²² <http://www.ams.se> (2006-10-02)

²³ <http://www.ams.se> (2006-10-02)

4. TIDIGARE FORSKNING

Utifrån vårt syfte har vi sökt efter forskning som visar på konsekvenser och strategier vid arbetslöshet. Det har dock varit förhållandevis svårt att finna forskning av just äldre arbetslösa och deras upplevelse av arbetslöshet.

Vi har även lagt märke till att när det talas om arbetslöshet är diskussionen ofta inriktat på de olika negativa konsekvenser som arbetslöshetssituationen kan medföra. Nedan följer exempel på dessa konsekvenser relaterat till tidigare forskning. Vi har även valt att kort redovisa annan forskning och teorier kring arbetslöshet som vi ser som relevant i detta sammanhang.

4.1. Handlingsstrategier för arbetslösa

Arbetslöshet upplevs som mer påfrestande av de som känner att de har små eller begränsade möjligheter att förändra sin situation. I Margareta Bolinder avhandling,²⁴ ”Handlingsutrymmets betydelse för arbetslösas upplevelser, handlingsstrategier och jobbchanser”, beskriver hon hur arbetslösa individers, handlingsutrymme för att komma åter på arbetsmarkanden, varierar med egenskaper hos dem själva och förhållanden på arbetsmarknaden. Avhandlingen tar upp individers möjlighet att komma åter i arbete på tre olika nivåer; samhällsnivå, lokala nivå och individnivå. De individuella orsakerna innefattar även tid i arbetslöshet och ålder på den arbetslösa.

- På samhällsnivå varierar arbetslösa individers handlingsmöjligheter med det konjunkturella läget på marknaden som bestämmer efterfrågan på marknaden.
- På den lokala nivå varierar individers handlingsmöjligheter med tillgången på lediga jobb på den lokala arbetsmarknaden.
- På individnivå varierar individers handlingsmöjligheter med individuella erfarenheter och egenskaper så som formell utbildning och erfarenhet i sökt yrke. De arbetslösa individerna sorteras utifrån sina erfarenheter och egenskaper när de söker arbete.

Enligt Margareta Bolinder finns det även olika individuella faktorer som påverkar handlingsmöjligheterna i sin arbetslöshet.

²⁴ Bolinder (2006)

- Tid i arbetslöshet - Långa arbetslöshetsperioder medför ofta en negativ stämpling. Arbetsgivare anser ofta att långtidsarbetslösa är mindre produktiva än andra därför att arbetslöshet bidrar till att individer förlorar sina yrkeskunskaper och/eller att individers arbetsmotivation minskar med tid i arbetslöshet.
- Åldern är betydande för arbetslösa individers jobbchanser. Risken för arbetslöshet är störst bland ungdomar och minst bland äldre. Däremot är chansen att hitta arbete om man är arbetslös högst för ungdomar och lägst för de äldre eftersom de äldre har betydligt sämre möjligheter att komma åter i arbete när de har blivit arbetslösa.²⁵

Utöver ovanstående punkter så beskriver Bolinder även olika strukturella faktorer som påverkar individernas handlingsmöjligheter. Exempel på strukturella förhållanden som begränsar handlingsutrymmet kan vara det konjunkturella läget på markanden som bestämmer efterfrågan på arbetskraft. Tillgången till lediga arbeten skiljer sig åt mellan olika lokala arbetsmarknader och inom olika delarbetsmarknader.

Alla dessa förhållanden begränsar handlingsmöjligheterna, men deras egna beteenden är givetvis också av betydelse. Handlingsutrymmet påverkar arbetslösa individers upplevelser av arbetslöshetssituationen såväl som valet av strategier för att hantera situationen.²⁶ Vissa arbetslöshetsgruppers handlingsutrymme är särskilt begränsat och deras möjligheter att hitta jobb styrs till stor del av processer som de inte själva kan påverka eller i alla fall har svårt att påverka.²⁷

4.2. Manligt och kvinnligt

Den traditionella synen i Sverige har varit att kvinnor har högre arbetslöshet än män, vilket återspeglar att kvinnor har haft svagare anknytning till arbetsmarknaden än män.²⁸ Kvinnors villkor på arbetsmarknaden skiljer sig också från männens i flera avseenden som har betydelse för hälsan. Exempelvis avseenden yrkestillhörighet, arbetsuppgifter, arbetstider, lön samt inflytande och självbestämmande.²⁹ Olika forskare hävdar att

²⁵ Wennemo (2006)

²⁶ Bolinder (2006)

²⁷ Bolinder (2006)

²⁸ Björkman (2006:333)

²⁹ Hammarström (1996:23)

arbetslöshet inte blir lika destruktivt för kvinnor som för män eftersom kvinnor då kan kompensera för arbetslöshetens negativa inverkan genom att återgå till sin hustruroll, det vill säga att hushållsarbetet kan tjäna som en tillfredställande ersättning för lönearbete.³⁰ Kvinnor socialiseras till att prioritet andra mål i livet än män, samtidigt som dessa mål värderas lägre.³¹ I traditionell pojkkuppfostran betonas avskildhet från snarare än närhet till, de närmaste. Pojkar får i högre utsträckning sin identitet genom olika prestationer, dvs. en utveckling ut ur relationen. Som en följd av socialiseringen står flickor och pojkar olika rustade att möta arbetslösheten.³²

Leana och Feldman³³ visade med sina studier av arbetslösa i USA att män och kvinnor hanterar sin situation på olika sätt. Medan männen tenderade att inrikta sig på att lösa problemet, bland annat genom att aktivt söka arbete, tenderade kvinnorna att söka socialt stöd och diskutera sina problem med vänner.

4.3. Konsekvenser av arbetslöshet

Anna Hammarström har i sin forskning³⁴ radat upp fyra olika hälsoeffekter relaterade till situationen som arbetslös.

- sociala konsekvenser
- psykiska besvär
- kroppsliga besvär
- hälsovanor

Vår studie kommer att använda dessa begrepp som ram. Eftersom vår studie är inriktad på konsekvenser och inte besvär kommer vi därför att byta ut ordet besvär mot konsekvenser. Vi har också valt att lägga till ekonomiska konsekvenser till följd av arbetslöshet. Detta då det är den konsekvens som de flesta förknippar med att förlora sitt arbete. Nedanstående text om dessa konsekvenser är inte taget utifrån Hammarstöms

30 Jahoda, Ovesen, Backlund (1996:23)

31 Miller (1996:23)

32 Hammarstöm (1996:23)

33 Leana & Feldman (1991)

34 Hammarstöm (1996)

studie utan sammanställning från annan forskning som vi ser som relevant i dessa avseenden.

4.3.1 Sociala konsekvenser

Även om vi arbetar för vår försörjning så arbetar vi också för att bli bekräftade av andra och för att vara delaktig i en social gemenskap. Arbetslöshet kan därmed också få sociala konsekvenser.³⁵

Inom ramen för arbetet sker en stor del av vårt identitetsskapande. Rantakeisu³⁶ har i sin forskning kopplat ett flertal psykologiska funktioner till innehavande av ett arbete:

- Ett arbete ger struktur i vardagen,
- Ett arbete kan vara identitetsskapande
- Ett arbete representerar vem man är
- Ett arbete kan ge individen yrkesstolthet

Detta betyder att en person som blir arbetslös förlorar stora delar av kontrollen över sin vardag. Han kan inte längre riktigt styra sitt liv, vare sig idag eller i framtiden, och detta skapar psykologisk stress.³⁷ Dessa reaktioner påverkar i sin tur hälsa och välbefinnande. Att inte ha ett arbete att gå till kan också medföra att individen känner sig isolerad från samhället och saknar samvaron med sina arbetskamrater. Individen får därmed känslor av att vara överflödig och onyttig

Ett välkänt namn inom arbetslöshetsforskning är Marie Jahoda. Hon forskade på arbetslöshetens konsekvenser för att förklara arbetslöshetens effekter ur ett socialpsykologiskt perspektiv.³⁸ Enligt denna forskning betraktas arbetet utifrån dess betydelse eller vilken funktion den har för individen. Arbetet i sin tur delas sedan upp i två olika funktioner; arbetets manifesta funktion och arbetets latent funktion. Den manifesta funktion är att det genererar ekonomiska resurser som ger individen materiell trygghet. Arbetets latent funktioner ger dagen en tidsstruktur, regelbunden aktivitet,

35 Starrin, Rantakeisu & Hagquist (1998)

36 Rantakeisu (2002)

37 <http://www.arbetslos.nu/Forskning-arbetsloshet.htm> (2006-10-01)

38 Jahoda (2006)

tillgång till kollektiva mål, erfarenheter, regelbundna aktiviteter, kontakter utanför hemmet och social status samt identitet. Att bli arbetslös innebär då att möjligheten att organisera sitt liv med hjälp av dessa latenta funktioner försvinner och får därmed socialpsykologiska konsekvenser. Detta förklarar även varför vissa väljer att arbeta även under dåliga förhållanden.³⁹

Fryers⁴⁰ forskningsresultat förklarar den arbetslösa individen som en initiativtagande aktör som söker bemästra sin situation genom att söka andra alternativ till arbete och som formulerar egna mål. Engagemang i meningsfulla aktiviteter kan tillgodose de latenta funktionerna och därigenom ha en gynnsam inverkan på individens välbefinnande.⁴¹ Fryer har kommit fram till att först när människan inte lyckas uppnå dessa mål påverkas det psykiska välbefinnandet i negativ riktning. Han bygger sin tes på att arbetslöshet är en ”social konstruktion” som kan ha flera negativa konsekvenser till exempel att arbetslösheten begränsar möjligheterna för den arbetslösa genom den ekonomiska belastning en arbetslöshet medför.⁴²

4.3.2. Psykiska konsekvenser

Att bli arbetslös kan också leda till att personen hamnar i kris. Johan Cullberg docent inom psykiatri benämner personer över 50-65 som den övre medelåldern. Han beskriver de kriser som hör samman med olika åldersfaser och för gruppen övre medelåldern är en av de största orosmomenten just kopplad till rädsla för att förlora sitt arbete. Antingen oro för friställning eller en oro för att yngre och mer välutbildade talanger stormar förbi en i karriären.⁴³

Bristen på kontroll som följer av att vara arbetslös är en bidragande faktor till psykisk ohälsa och kan medföra tilltagande passivitet, trötthet, nedstämdhet, dåligt självförtroende samt sömnsvårigheter och depression.⁴⁴ En engelsk studie⁴⁵ visade att

39 Jahoda (2006)

40 Essy (2006)

41 Fryer & Payne (2002:8)

42 Essy (2006)

43 Cullberg (1992)

44 Hammarström. (1998)

45 Miles (1996)

människor som i stor utsträckning kunde fyll sina behov trots sin arbetslöshet hade färre psykiska problem än de som inte kunde ersätta arbetsbehoven.

Ett förvärvsarbete bidrar till att skapa struktur i vardagen. All tid som tidigare ägnats åt förvärvsarbete kan bli en börda vilket kan leda till svårigheter att aktivera sig och upplevelse av att tillvaron förlorat sin mening. Det kan till och med bli svårt att motivera sig att ta itu med enklare hushållsarbete.⁴⁶ Flera studier tyder på att det är de arbetslösa som på ett eller annat sätt upprätthåller ett aktivt liv, som har de godaste förutsättningarna att framgångsrikt hantera sin situation. De arbetslösa som är relativt aktiva har till exempel en mer strukturerad tillvaro än de som är passiv.⁴⁷ Det är heller inte lika vanligt att de drar sig undan från andra människor.⁴⁸ Deras psykiska välbefinnande är betydligt bättre än bland de arbetslösa som är förhållandevis passiva.⁴⁹

Att inta vitaminer kan ha betydelse för individens hälsa och välbefinnande. På samma sätt kan olika faktorer i individens omgivning ha betydelse för det psykiska välbefinnandet. Genom att ges möjlighet att ersätta det man förlorar, genom att vara arbetslös, med annat kan personen ändå finna psykiskt välbefinnande. Dessa tankegångar har sitt ursprung i Peter Warrs vitaminmodell.⁵⁰ Warr tar till exempel upp att tillgång till pengar påverkar, det vill säga att har man pengar mår man bra även om man är arbetslös. Andra exempel är möjlighet att använda sina kunskaper, möjlighet till sociala kontakter, eller aktiv social ställning.

Det kan också finnas negativa effekter på det psykiska välbefinnande i att vara kvar i ett arbete med låg tillfredsställelse.⁵¹ För att förstå hur individen påverkas av arbetslöshet måste vi veta något om vilken slags arbetssituation de befann sig i innan de blev arbetslösa.

46 Burman (2002)

47 Hagström 2002

48 Engelbertsen mfl. (2002)

49 Samuelsson (2002)

50 Hallsten (1998)

51 Janlert (1996)

4.3.3. Kroppsliga konsekvenser och hälsovanor

Att vara arbetslös kan kännas stressigt, till exempel genom att man inte vet vad man ska göra nästa dag, vet inte om man har tillräckligt med pengar till sina räkningar. Stress kan medföra försämrat immunförsvar.⁵² Den förhöjda stressnivån medför även en förhöjd förslitningshastighet i organismen, vilken i sin tur kan öka sjukligheten.⁵³ Psykiska besvär och dåliga hälsovanor kan ge försämrade kroppsliga effekter. Det är dock svårt att betrakta detta endast i samband med förlust av arbete. Som vi ser det finns det fler positiva konsekvenser av arbetslöshet relaterat till kroppsliga besvär än negativa. Ett arbete kan många gånger vara fysiskt krävande och detta sliter på kroppen. Att heltidsarbeta kan också medföra att man har mer begränsad tid till daglig motion än vad en arbetslös har. Personer med en arbetsskada mår troligtvis bättre vid en arbetslöshet gentemot att sköta ett arbete som han eller hon inte klarar av att sköta.⁵⁴

Situationen som arbetslös är i många avseenden annorlunda än för de som yrkesarbetar. De rutiner som är kopplade till ett arbete försvinner och ersätts med andra. Genom att missköta sina levnadsvanor till exempel genom att vända på dygnet, tobaks- och alkohol konsumtion, kostvanor, personlig hygien och motion ger alla spår i hälsotillståndet.⁵⁵

4.3.4. Ekonomiska konsekvenser

Att förlora sitt arbete innebär för de flesta människor en avsevärd sänkt levnadsstandard. Visserligen finns arbetslöshetsersättning och socialbidrag men detta täcker inte hela inkomstbortfallet. Den ekonomiska och materiella fattigdomen som arbetslöshet kan medföra skulle kunna leda till ohälsa av olika slag vilket innebär att arbetslöshetssituationen kan förvärras vilket i slutändan kan betyda att de arbetslösa får det allt svårare att få arbete.⁵⁶

Försörjning har också olika karaktär beroende på ålder och situation. Ungdomar har troligtvis färre krav, skyldigheter och åtaganden. Äldre personer som närmar sig

⁵² Hammarström (1998)

⁵³ Levi (1990:21)

⁵⁴ Hammarström (1996:88)

⁵⁵ Rantakeisu (2002)

⁵⁶ Rantakeisu (2002)

pensionsåldern har troligtvis lämnat familjeförpliktelsen bakom sig. Vuxna med familjansvar verkar vara den åldersgrupp som är mest sårbar för arbetslöshet.⁵⁷

Om motivet för att förvärvsarbeta framför allt är att tjäna pengar behöver arbetsförlusten inte medföra en så stor förlust så länge annan ekonomisk ersättning kan erhållas.⁵⁸

57 Rowler & Feather (2002)

58 Hammarstöm (1996:21)

5. METOD

5.1. Val av metod

Vi valde att genomföra en kvalitativ studie genom att utföra sju kvalitativa individuella intervjuer. Detta metodval baserades på att vi ansåg att detta var den bästa metoden för att få reda på hur långtidsarbetslösa över 55 kan uppleva sin livssituation. Vi tror att kvalitativ intervju som metod bättre hjälper oss att få svar på våra frågeställningar än till exempel en kvantitativ studie skulle ha gjort. Då vi önskade att få reda på hur våra intervjupersoner/respondenter upplever att deras situation som arbetslös har fått för konsekvenser i deras liv blev vårt val av metod, i enlighet med Kvales teori om när kvalitativ forskningsintervju skall brukas, en självklarhet.

Om man vill veta hur människor uppfattar sin värld och sitt liv, varför inte prata med dem? I ett intervjusamtal lyssnar forskaren till vad människor själva berättar om sin livsvärld, hör dem uttrycka åsikter och synpunkter med sina egna ord, får reda på deras uppfattning om den egna arbetssituationen och familjelivet, deras drömmar och förhoppningar. Den kvalitativa forskningsintervjun söker förstå världen ur de intervjuades synvinkel, utveckla innebörden av människors erfarenheter, frilägga deras livsvärld före de vetenskapliga förklaringarna.⁵⁹

I planeringen av denna undersökning har vi valt att utgå ifrån Kvales sju stadier i intervjuforskning; tematisering, planering, intervju, utskrift, analys, verifiering samt rapportering.⁶⁰ Vi har utifrån vår intervjuguide, som utgår ifrån våra frågeställningar, intervjuat sju långtidsarbetslösa personer över 55 år utifrån ett reflekterande förhållningssätt samt haft som mål att ta hänsyn till den mellanmännsliga relation som äger rum i intervjusituationen.⁶¹

Målet med denna kvalitativa studie är, som Kvale skriver, att få veta hur våra intervjupersoner uppfattar sin livssituation. Vårt mål var att med stöd av intervjuguiden få till stånd en avslappnad diskussion om hur de upplever sitt liv som arbetslös.

59 Kvale (1997:7)

60 Kvale (1997)

61 Kvale (1997)

5.2. Litteratur och materialsökning

Vi har utifrån vårt syfte sökt uppsatser och avhandlingar via universitetsbibliotekets sökinstrument; Gunda och Libris, som visar på konsekvenser och strategier vid arbetslöshet.

Vidare har vi även utifrån litteratur om arbetslöshet studerat en del av denna litteraturs källhänvisningar med syfte att få en så bred kunskap som möjligt om bakgrunden till våra frågeställningar. Vi har även använt oss av böcker om teorier kring arbetslöshet och begrepp relaterade till vår studie. Vidare har vi gällande metodavsnitt och genomförande av undersökningen använt oss av kurslitteratur från kursen i vetenskapsteori och forskningsmetod.

5.3. Urval av undersökningsgrupp

Personerna som vi intervjuat befinner sig åldersmässigt i spannet mellan 57 och 64 år. Vi var intresserade av hur äldre på arbetsmarknaden uppfattade sin situation och valde denna ålderskategori då flera myndigheter såsom arbetsförmedling och socialtjänst hänvisar till 55+ som äldre när det gäller arbete. De är alla inskrivna på arbetsförmedlingen i Kungälv och har varit arbetslösa i 6 månader eller mer.

När vi hade bestämt oss för vårt syfte och våra frågeställningar etablerade vi en kontakt med Britt-Inger Eldén-Gråberg, som är handläggare på arbetsförmedlingen i Kungälv. Hon var även Bodil Anderssons handledare under praktikterminen på Socionomprogrammets termin 5.

På arbetsförmedlingen i Kungälv fanns det, den 11 oktober 2006, 39 personer inskrivna som långtidsarbetslösa och som var födda före 1951, personer sysselsatta i åtgärd, deltidsarbete ingår inte bland dessa. Av de 39 namnen valdes i första skedet Britt-Inger Eldén-Gråberg ut vartannat namn för att skicka en förfrågan om intresse att delta. Anledningen till denna urvalsmetod var att vi önskade ett slumpmässigt urval⁶² detta då vi önskade att urvalet skulle vara representativt för populationen långtidsarbetslösa över 55 år. Detta resulterade i 19 namn.

⁶² Patel & Davidsson (1994)

Brevet⁶³ till de berörda var uppdelat i två delar, ett från arbetsförmedlingen och ett från oss.

I Arbetsförmedlingen del förklarades det att två studenter från Göteborgs Universitet, ville komma i kontakt med dem för att ställa några frågor om deras situation som arbetslös, och att deras svar sedan skulle sedan ligga till grund för deras C-uppsats. I detta brev framkom även att det var frivilligt att delta och att ett eventuellt resultat skulle behandlas anonymt. Detta innebar i praktiken att vi, Anna och Bodil, inte visste mer om de tillfrågade än att de var inskrivna hos arbetsförmedlingen.

I brevet från oss berättade vi vilka vi var och varför vi ville komma i kontakt med dem och att deras svar sedan skulle ligga till grund för en C-uppsats med syfte att undersöka vad några personer som var födda före 1951 upplevde sin situation som arbetslös. Brevet innehöll kontaktuppgifter och förklarade återigen att svaren skulle behandlas anonymt.

Efter några dagar började det ringa och intervjuer bokades. I telefonen förtydligade vi att uppsatsen inte initierats av arbetsförmedlingen utan att det var vi själva som i egenskap av socionomstudenter ville göra denna undersökning och att momentet var en del av utbildningen. Det enda vi ville veta i detta skede vara deras namn för att underlätta den fortsatta kontakten.

Av de 19 som vi kontaktade fick vi respons i från sju stycken. Vi ansåg att detta var tillräckligt många och beslöt därför att inte göra ett andra utskick. Det hade varit intressant att ta reda på varför så många valde att inte delta.

5.4. Genomförande - materialinsamling

Vi bokade in alla sju intervjuerna under samma dag på grund av att vi ville ha alla intervjuer i färskt minne så att våra intervjupersoner skulle få så lika förutsättningar som möjligt. Vi träffade intervjupersonerna på Kungälv's bibliotek där vi bokat ett litet grupprum. Vi valde denna lokal då vi ansåg att det var neutral mark och vi ville skapa en så bra intervjusituation som möjligt.

⁶³ Se bilaga för utskicket

Vi inledde varje intervju med att berätta:

- Vilka vi var
- Syftet med uppsatsen
- Berättade att vi kommer att spela in intervjun för att utesluta eventuella inkorrekta citat och/eller fakta
- Att de kommer att förbli anonyma i c-uppsatsen
- Att de var fritt att avstå från att svara på någon fråga om den eventuellt uppfattades för personliga eller kränkande.
- Att intervjun max skulle ta en timme

Vår inledning på intervjun var en del av det man kallar informerat samtycke,⁶⁴ ett tillfälle att informera om förutsättningarna för intervjun samt att undersökningspersonerna deltar frivilligt i undersökningen.

Vissa personer var mer fåordiga än andra och vissa hade svårt att hållas sig till ämnet och svara på ställda frågor. Intervjuerna tog mellan 30-60 minuter. Och på varje intervju gick vi från fråga till fråga men under vissa intervjuer där deltagarna mer ”pratade på” så kunde det te sig så att de besvarade flera frågor i ett svar. Varje person som blev intervjuad blev tillfrågad om de ville ta del av uppsatsen när den var klar och samtliga var intresserade och skall få den hemskickad när den är godkänd och registrerad.

5.5. Bearbetning av materialet

Vi har med undersökningspersonernas samtycke spelat in samtliga intervjuer för att underlätta analyseringen av materialet. När samtliga intervjuer var genomförda överförde vi materialet från talspråk till skriftspråk.⁶⁵

De konsekvenser de arbetslösa individerna utsätts för kan klassificeras i olika hälsoeffekter.⁶⁶ Nästa steg var att sortera upp intervjumaterialet i olika ”fack”, fack som innehåller olika teorier. Vissa av dessa fack visste vi redan innan vi påbörjade vårt arbete

⁶⁴ Kvale (1997)

⁶⁵ Kvale (1997)

⁶⁶ Hammarström (2002)

att vi skulle använda oss av men några har även tillkommit då vi kände att vi saknade vissa fack. Dessa ”fack” skriver vi mer om i tidigare forskning och teoridel.

5.6. Analysmetod

För analysen har vi valt ut centrala begrepp som framkommit under intervjuerna och detta material analyserade vi utifrån lämpliga teoretiska perspektiv. De begrepp om vi har utgått ifrån i vår analys är:

- Struktur
- Identitet och självbild
- Ekonomi och hälsa
- Kvinnor och män

Då våra intervjupersoners upplevda konsekvenser av sin arbetslöshet kan sorteras under Hammarströms teman⁶⁷ har vi valt att ha dessa i åtanke under analysarbetet för att få en så heltäckande analys av materialet som möjligt.

Vi har utifrån intervjuerna försökt att utkristallisera vilka konsekvenser som intervjupersonerna upplever att deras långtidsarbetslöshet har fått. Vi har sedan sorterat in intervjumaterialet under ovanstående teman. Vi har utifrån vår insamlade empiri analyserat och tolkat materialet genom teoretiska perspektiv. Analysen har skett i olika steg och vi har använt oss av Kvales analysmetod som består i 6 steg med syfte att få en så heltäckande analys som möjligt.

Som ett *första* steg fick våra intervjupersoner, utifrån intervjuformuläret beskriva⁶⁸ hur de uppfattar sin situation, liv och arbetslöshetens konsekvenser. Ett *andra* steg var våra intervjupersoners egna reflektioner⁶⁹. Då arbetslöshet ofta är förknippat med livskris, dålig ekonomi och andra negativa konsekvenser hoppades vi att våra intervjupersoner under intervjuerna skulle upptäcka nya innebörder i sina upplevelser delge oss dessa. Vårt *tredje* steg innebar att vi under intervjun sammanfattade vad intervjupersonen sa för att få en bekräftelse på att vi uppfattat intervjupersonen korrekt.⁷⁰ Vi har gjort muntliga löpande analyser av materialet under arbetets gång med syfte att analysera materialet

67 Hammarström (1996)

68 Kvale (1997:171)

69 Kvale (1997:171)

70 Kvale (1997:171)

medan vi hade det i färskt minnet,⁷¹ dock som ett *fjärde* steg så har vi tolkat intervjuerna efter att vi överfört dem från talspråk till skriftspråk. Under detta steg har vi eliminerat allt material som inte är relevant för våra frågeställningar eller vårt syfte med undersökningen. Enligt Kvale finns det som vi nämnde tidigare sex metoder. De två sista kommer vi inte att använda oss av då vi inte finner dessa två steg relevanta för att få svar på våra frågeställningar.⁷²

5.7. Analys och tolkning, vår förförståelse

Det vi idag vet om arbetslöshet och de arbetslösas situation är vår förförståelse. När man utför en kvalitativ forskningsmetod är det viktigt att specificera våra egna kunskaper och erfarenheter för läsaren, dvs. vår förförståelse, för att ge en inblick i om den eventuellt påverkat analyser och slutsatser i forskningen.

När vi tänker oss en arbetslös ur vår målgrupp är det lätt att frammana bilden av en något bitter människa som genom företagets rationaliseringar och sparkrav låtit permittera vederbörande. Att komma tillbaka på arbetsmarknaden och tävla med yngre och eventuellt nyskolade förmågor kan säkert många gånger kännas som en svår utmaning. Det är också lätt att tänka sig att en person från vår målgrupp då heller inte är lika flyttbar på grund av hus och eventuella barn och barnbarn.

Eftersom vi båda läser socionomprogrammet vill vi påstå att vi har fått en utbildning som präglas av ett medmänskligt synsätt. Detta synsätt formar vår förförståelse och vi vill tro att en arbetslös, även om arbetslösheten kan vara påtvingad, kan ge individen nya möjligheter och inte endast motgångar vilket media och samhället gärna vill få oss att tro.

Bodil Andersson har utfört sin socionompraktik på Arbetsförmedlingen i Kungälv och har därifrån fått en djupare inblick i hur arbetslösheten kan te sig, vilka åtgärder som sätts in och hur arbetet runt kartläggning och vägledning utförs för att få arbetslösa individer åter i sysselsättning. Bodil har också personlig erfarenhet av arbetslöshet sedan tidigare. Anna Thydén har utfört sin socionompraktik på Familjegruppen i Lysekil och har därför

71 Patel. R & Davidsson B (1994)

72 steg 5. göra en ny intervju efter genomförd analys med syfte att ge intervjupersonen möjlighet att utveckla sina svar. Steg 6 är att utvidga beskrivandet och tolkandet till att även omfatta handlandet

ingen naturlig koppling till ämnet mer än att arbetslöshet är en del av vårt samhälle och drabbar människor från alla samhällsgrupper. Anna har heller ingen personlig erfarenhet av arbetslöshet. Däremot har hon skrivit en B-uppsats som bygger på en kvalitativ studie om hur 6 ungdomar upplever sin situation som långtidsarbetslösa.⁷³ Slutligen kan tilläggas att vi hoppas få höra om några positiva följder av ”våra” respondenters arbetslöshet.

5.8. Forskningsetiska frågor

Då Bodil haft sin praktik på Arbetsförmedlingen i Kungälv fanns risken att hon vid intervjutillfället skulle upptäcka att någon av våra intervjupersoner skulle vara någon hon träffat, så blev dock inte fallet. Emellertid har hon stött på flera av dem efter intervjun.

Vi valde att båda skulle vara med vid samtliga intervjuer för att alla intervjupersoner skulle få så lika förutsättningar som möjligt. Av samma anledning valde vi att Anna skulle genomföra samtliga intervjuer och att Bodil skulle göra stödanteckningar och kontrollera att alla frågor kom med. Då vi under vissa intervjuer märkte att intervjupersonen vände sig till Bodil när de fick frågor om arbete, arbetsförmedlingen och kurser valde vi att klargöra ytterligare en gång att frågorna endast var till för vår undersökning och att inga svar som gavs under intervjun skulle komma arbetsförmedlingen till del på ett sådant sätt att de skulle kunna koppla svaret på frågan till någon enskild person. Kravet på konfidentialitet är av största vikt i vid all typ av forskning och det betyder att undersökningspersonernas privata uppgifter som kan leda till att identifiera personerna inte kommer att redovisas.⁷⁴ För oss har olika forskningsetiska frågor aktualiserats under arbetets gång och varit en del av processen.

5.9. Validitet

Validitet innebär att man endast undersöker det som är syftet med undersökningen och ingenting annat det vill säga att man mäter det som avses att mätas. Vi har genomfört en kvalitativ studie och genom denna typ av studie kommer man närmare verkligheten och oftast ges möjlighet till djupare förståelse av problemet (frågeställningen). Det finns två

⁷³ Thydén & Abrahamsson (2005)

⁷⁴ Kvale (1997)

typer av validitet, inre och yttre validitet.⁷⁵ Inre validitet handlar om att teori och empiri smälter samman. Då yttre validitet handlar om studiens generaliserbarhet anser vi att det inte är förenbart med den kvalitativa studie som vi genomfört. Validering torde ske i alla stadier av en undersökning. Kvale använder sig av validering i sju stadier.⁷⁶ Från tematisering till rapportering. Vi började vårt arbete med att diskutera fram vad vi konkret önskade få klarhet i. Då det naturligtvis är önskvärt att ha så hög validitet som möjligt har vi i enlighet med Kvale försökt att arbeta löpande genom intervjuundersökningens sju stadier med validitet. Därmed är förhoppningen att detta förhållningssätt skall bidra till att säkerställa kvaliteten på vårt arbete. Vi har haft som mål att utifrån vårt fokus på våra frågeställningar skapa goda förutsättningar för hög validitet, dock är ju så att det finns flera aspekter på validitet som man har svårt att påverka. Exempelvis validiteten gällande tillförlitligheten hos intervju-personernas redovisningar då vårt ämne kan upplevas som känsligt och det kan då finnas anledning att anpassa sin berättelse så på ett sådant sätt att den kan upplevas mindre utlämnande.

Naturligtvis handlar även validitet om vår hantverksskicklighet.⁷⁷ Vi har lärt oss oerhört mycket under arbetets gång men när det gäller till exempel genomförandet av intervjuerna har vi mycket mer att lära. Till exempel hade vunnit mycket värdefull information av att i större utsträckning ställa fler följdfrågor.

5.10. Reliabilitet

Reliabilitet betyder tillförlitlighet. En undersökning som har hög reliabilitet innebär att mätningarna är korrekt gjorda. Det finns oräkneliga faktorer som påverkar reliabiliteten såsom var intervjuerna genomfördes, urvalet av intervjupersoner samt hur känsliga frågorna upplevs av intervjupersonerna. Innan själva intervjusituationen tänkte vi noggrant igenom hur själva intervjudagen skulle genomföras. Detta för att eftersträva så hög reliabilitet som möjligt.

Om ingenting förändras i en population skall två undersökningar med samma syfte och med samma metoder ge samma resultat!”⁷⁸

75 Svenning (2003)

76 Kvale (1997)

77 Kvale (1997)

78 Svenning (2003)

Intervjuerna spelades in utan några tekniska komplikationer och följdes av transkriberingen som är en viktig del i arbetets reliabilitet.⁷⁹

Kvale menar att det naturligtvis är önskvärt att *öka intervjuresultatens reliabilitet för att motverka godtycklig subjektivitet* men menar vidare att det kan vid överdrift leda till att förmågan till föränderlighet och kreativiteten stryps.⁸⁰ Dock har vårt mål varit att ha så hög reliabilitet som möjligt. Vi har noggrant diskuterat varje detalj i arbetet för att den skall vara tillförlitlig.

5.11. Generaliserbarhet

Kvale ifrågasätter varför man i forskning lägger så stor vikt vid generaliserbarhet dock är det ju så att vi människor spontant generaliserar i vardagen och drar förutfattade slutsatser utifrån tidigare erfarenheter av liknande situationer.⁸¹ Vår undersökning är en kvalitativ undersökning och vi anser inte att vårt arbete är generaliserbart på ett sådant sätt att vi ämnar dra några statistiska slutsatser gällande vårt arbete. Då våra resultat har en stark förankring i tidigare forskning hoppas vi dock kunna göra en analytisk generalisering.⁸²

79 Kvale (1997)

80 Kvale (1997)

81 Kvale (1997)

82 Kvale (1997:210)

6. TEORETISKA PERSPEKTIV OCH BEGREPP

Teoretiska referensramar hjälper oss att förstå omvärlden där människans spelregler och beteende inkluderas.⁸³ För att få svar på denna studies frågeställningar har vi valt att använda oss av Goffmans stigma begrepp och copingstrategier. Stigmatiseringsbegreppet är användbart för att hjälpa oss att ge en större förståelse av den situation som ”våra” respondenter utsätts för. För att kunna förstå hur de hanterar dessa konsekvenser har vi tagit copingbegreppet till hjälp.

6.1. Normativitet

För att något skall vara avvikande måste det finns en motsats, nämligen det vi kallar norm.

*Man kan utgå ifrån att det är en nödvändig förutsättning för socialt liv att alla samhällsmedlemmarna har en viss stomme av normativa förväntningar gemensamma, varvid normerna vidmakthålls delvis just på grund av att det är institutionaliserade*⁸⁴

Goffman utgår från i sin bok stigma att även de som anses vara ”normala” har dolda brister som leder till sociala situationer som kan upplevas som skamliga. Detta kan i förlängningen leda till en förståelse för den situation som de *fullständigt stigmatiserade*⁸⁵ befinner sig i.

6.2. Stigma

Stigma – *Varje form av fysisk eller social egenskap som förmodas vara negativ eller förnedrande*⁸⁶ Ett socialt stigma är liktydigt med utanförskap i förhållande till samhällets "rätta" normer och värderingar.⁸⁷ Erving Goffman menar att stigmatiseringsprocesser har en generell social funktion. Den bidrar till den sociala kontrollen. Detta sker genom ett fördömande av dem som man, enligt i sammanhanget gällande normer, uppfattar som avvikande och klandervärda. Goffman delar in stigma i tre olika stigmat:⁸⁸

83 Backman (1998)

84 Goffman (1972)

85 Goffman (1972)

86 Giddens (2003:567)

87 http://sv.wikipedia.org/wiki/Socialt_stigma (2007-11-01)

88 Goffman (1973)

- *Kroppsliga missbildningar*
- *Fläckar på den personliga karaktären.* t.ex. alkoholism, arbetslöshet, självmordsförsök eller radikalt politiskt engagemang
- *Tribala eller stambetingade stigmat* ex. religion, ras eller härkomst

Följaktligen är det enklare att dölja ett osynligt stigma kontra ett synligt. Goffman menar att det då är lättare att passera som normal. Giddens benämner stigma som något som sällan är grundat på giltig kunskap eller reella förhållanden utan att stigma inte helt sällan är följderna av stereotypa uppfattningar. Han menar även att ofta är dessa uppfattningar i bästa fall till hälften sanna och vanligtvis helt falska.

6.3. Kontroll

När den arbetslösa människan vill arbeta men inte får något arbete saknas kontroll över sin egen situation. Även det faktum att möjligheter till struktur och arbetsidentitet försvinner är bristen av kontroll aktuellt. Denna förlust av kontroll kan medföra passivitet och negativ självuppfattning, dåligt självförtroende samt depression.⁸⁹ Andra förhållanden som såsom klass- och könstillhörighet har även stor betydelse för såväl hur starkt bristen på kontroll upplevs, som vilka hälsokonsekvenser den medför.⁹⁰ Risken för psykiska problem i samband med okontrollerbarhet är också störst om man upprepade gånger misslyckats med att få inflytande, lägger skulden på sig själv samt inte förväntar sig positiva förändringar i framtiden.⁹¹

6.4. Individuella strategier att hantera arbetslöshet – Coping

I det engelska språket används termen *to cope with* för att uttrycka de olika sätt som man använder sig av för att bemästra större eller mindre problem eller stressorer i tillvaron.

*Coping är sådana beteendemässiga eller kognitiva reaktioner på stress och allvarliga påfrestningar, som syftar till att ändra den påfrestande situationen, hålla stressen under kontroll, förbereda sig på den, eller att förebygga den.*⁹²

89 Hammarström (1996)

90 Hammarström (1996)

91 Petterson (1996:21)

92 Tornstam (2005:237)

För att som arbetslös kunna hantera sin situation blir därför termen coping användbar. Det betyder att den arbetslösa individen utför psykiska, fysiska och sociala aktiviteter för att klara belastningen i olika situationer.⁹³ Det kan handla om konkreta beteenden som att aktivt söka nytt arbete, eller att man ”resonerar bort” problemet genom att omdefiniera sin arbetslöshet till något mer samhälleligt acceptabelt.

Det skiljs mellan emotionelltfokuserad coping och problemfokuserad coping. Emotionelltfokuserad coping syftar till att hantera emotionella reaktioner som problemet utlöser och problemfokuserad coping syftar till att lösa problemet och förstå dess orsak genom aktivt och konkret handlande.⁹⁴ Stressen reduceras genom aktiv problemlösning av det specifika problemet. I problemfyllda situationer använder sig människor av olika kombinationer av problemfokuserad coping och emotionelltfokuserad copingstrategier. Den ena copingstrategin utesluter inte den andra. Att kombinera olika copingstrategier ger dessutom ofta bättre skydd mot problematiska situationer än enskilda strategier.⁹⁵ Emotionelltfokuserad coping har dock visat sig vara mindre framgångsrik strategi än problemfokuserad coping, bland annat i termer av psykiskt välbefinnande.⁹⁶ Kontroll är en faktor som är avgörande vid val av copingstrategi, när människor ser sig ha kontroll över sin situation använder de sig i större utsträckning av problemfokuserad coping.⁹⁷ Andra faktorer som kan påverka vilken typ av coping individen använder sig av är fysiskt tillstånd, problemlösningsförmåga, mängd socialt stöd, materiella resurser som finns tillgängliga samt social förmåga.⁹⁸

En problemfokuserad copingstrategi karakteriseras bland annat av att den för den enskilde individen framstår som ett realistiskt sätt att lösa ett problem. De som anser att det är meningslöst och ”ett slöseri med tid” att söka arbete, eftersom deras ansträngningar inte ger några resultat, torde därmed försöka lösa sin arbetslöshetssituation på annat sätt.⁹⁹

93 Folkman (2006)

94 Lazarus & Folkman (2002)

95 Pearlin & Schooler (2002)

96 Monat & Lazarus (2002)

97 Ekelund & Kjelldorff (2002)

98 Lazarus & Folkman (2002)

99 Samuelsson (2002:163)

Det finns inga regler hur copingstrategierna uttrycker sig utan arbetslösa individer kan använda sig av flera olika strategier samtidigt. Aldwin mfl.¹⁰⁰ har identifierat 119 olika copingstrategier. Vi kommer i vår resultatdiskussion använda oss av:

- *Resonera bort, omdefiniera sin situation*
- *Förskjutning av behov, målförskjutning*
- *Bibehållande av rutiner*
- *Aggression, regression, aktivt motstånd*

100 Aldwin mfl (2005; 239)

7. KONSEKVENSER OCH STRATEGIER VID ARBETSLÖSHET

Vi har i vårt arbete utgått ifrån Hammarströms modell¹⁰¹ när det gäller konsekvenser av arbetslöshet.

- sociala konsekvenser
- psykiska besvär
- kroppsliga besvär
- hälsovanor

Det har dock under processens gång blivit uppenbart att de sociala konsekvenserna är tongivande och därför har vi valt att anpassa redovisningen av materialet på ett sådant sätt att det blir så representativt som möjligt utifrån våra respondenters berättelser. Under analysarbetets gång har vi diskuterat kontroll som fenomen och utifrån våra respondenters berättelser så har följande indelningar utkristalliserats:

- strukturering av vardagen
- deras identitetsskapande
- hantering av deras ekonomiska situation
- hälsa

Att utsättas för arbetslöshet kan vara en stressfylld situation. Stressreaktioner påverkar hela vårt jag, både fysiskt och psykiskt. Det finns olika sätt att hantera denna stressfyllda situation. Ett stödande socialt nätverk kan motverka, lika så om den arbetslösa individen känner att den har kontroll över situationen. Andra faktorer i den arbetslösas omgivning kan dock ha betydelse för välbefinnande. Ges möjligheten att ersätta det man förlorat med annat kan personen ändå finna psykiskt välbefinnande. Har man små eller begränsade möjligheter att förändra sin situation förstärks dock den socialpsykologiska belastningen. Handlingsutrymmet påverkar arbetslösa individers upplevelse av arbetslöshetssituationen såväl som valet av strategi för att hantera sin situation.

¹⁰¹ Hammarström (1996)

7.1. Struktur

Våra respondenter uttrycker att ett arbete är så mycket mer än ett sätt att få inkomst. Detta överensstämmer med Jahodas diskussion om arbetets latent funktioner. Av detta följer att ”våra” arbetslösa förlorar en meningsfull sysselsättning, de dagliga rutinerna och veckans rytm liksom kontakter med arbetskamrater. Alla våra intervjupersoner beskriver dock att de försöker hålla sig sysselsatta på ett eller annat sätt. Dock skiftar det naturligtvis intervjupersonerna emellan vad de sysselsätter sig med. Flera av dem verkar ha ett ”schema” för sin dag. Någon lusläser tidningen på morgonen och någon annan går till biblioteket varje dag för att bläddra i de morgontidningar som finns. Vi tolkar detta som en copingstrategi för att återfå struktur och kontroll på sin vardag och ett sätt att hålla sig sysselsatt. Det finns många vägar att gå för att återerövra denna kontroll och nedan följer några exempel.

7.1.1. Struktur och coping

De arbetslösa som ägnar sig åt olika aktiviteter, som de upplever som meningsfulla, har lättare tillgång till flera av arbetets latent funktioner som Jahoda beskriver i sin forskning. Att aktivt söka nytt arbete, ägna sig åt hushållsarbete och/eller fritidsaktiviteter skulle därför delvis kunna överta den roll som ett lönearbete tilldelats i Jahodas diskussion om arbetets funktioner och i Warrs vitaminmodell. Dessa aktiviteter kan bidra till att strukturera den arbetslöses tid och ger eventuellt möjlighet till regelbundenhet och meningsfulla aktiviteter.

Hur fyller du din dag?

– Sätter på kaffe läser tidningen kanske åker till barnbarnen. Har det väldigt skönt faktiskt men jag är en tusenkonstnär på att hitta på saker.

Hur fyller du din dag?

- grejar med huset och trädgården

Vi tänker oss att man har vid mogen ålder skapat en livssituation som lättare kan ersätta och tillfredställa behovet av struktur. Till exempel var de flesta bosatta i eget hus, vilket de som befinner sig i samma situation vet att detta medför ett stort åtagande och många

måsten. Eventuella barnbarn verkar också vara ett substitut som ger stor glädje för de flesta av våra respondenter.

Emotionellt fokuserad coping handlar om kognitioner som syftar till att undvika, distansera sig från eller förändra innebörden av den problemfyllda situationen.¹⁰² Emotionellt fokuserad coping riktas inåt genom att personen försöker förändra sig själv och sina tankar, förväntningar eller ambitioner. Det betyder att de strategier individen tillgriper, inte nödvändigtvis behöver lösa problemet utan kan innebära att individen lyckas undvika, minimera, tolerera eller acceptera den påfrestande omständigheten och blir då istället inriktad på olika typer av emotionellt fokuserad coping.

– Är man 60 år och inte har något jobb så får man ju göra det bästa av det... Hälsa på mina släktingar, se till mina barnbarn, pratar ganska mycket i telefon.

– Det beror på hur jag ser på min situation. Det gäller ju att göra det bästa av det. Jag har trädgård och vi dansar gammeldans.

Vi ser i studiens resultat att våra respondenter är medvetna om sin sårbara situation på arbetsmarknaden och att de för att minimera den påfrestning detta kan innebära försöker förändra sina förväntningar och göra det bästa av sin situation.

Citaten ovan ser vi även som exempel på en åldersrelaterad copingstrategi. När arbetslöshet drabbar yngre människor hanterar de troligtvis inte sin situation lika avslappnat. Arbete har en än större betydelse för unga människors identitetsutveckling och socialisering.¹⁰³ När äldre människor som inte har så många år kvar tills pensioneringen drabbas verkar det enligt denna undersöknings resultat som om de väljer att leva sitt liv mer som pensionär.

Eftersom ett arbete medför en aktiv livsstil, kan en bra strategi att motverka arbetslöshetens negativa konsekvenser, vara att även fortsättningsvis välja en aktiv livsstil. Ett alternativ till arbete är att ägna sig åt fritidsaktiviteter vilket kan utgöra båda formerna av copingstrategier. Det kan vara ett sätt att undvika problemet (emotionellt fokuserad coping), syftet med dessa är då inte att lösa själva problemet,

102 Samuelsson (2002)

103 Ovesen (1996)

genom att till exempel hitta ett arbete eller bekämpa känslan av meningslöshet, utan att försöka undvika att överhuvudtaget tänka på problemet eller att söka stöd och hjälp hos vänner.

Kan du prata med familj och vänner om din situation?

– Ja med barnen inte med mannen. Han har svårt för att ta det. Det är väl sån han e. Jag känner mig ledsen. Jag är väl sådan att jag skulle analysera. Framförallt min äldre flicka var ett stort stöd. (...) Flickorna har varit det största stödet som jag kan belasta.(...)

Hur fyller du din dag?

– Går upp normal tid. Lusläser tidningen 1-1 1/2 timme. Hushållsgöromål. Har barnbarnen ibland framförallt när de e sjuka. Läser, lagar middag.

Genom att kvinnan ovan håller sig aktiv har hon därmed lättare att handskas med sin situation. Genom att fylla dagen med aktiviteter slipper hon brottas med den frustration en arbetslöshets situation kan medföra.

Som vi skrev tidigare så kan en hobbyverksamhet också vara en problemfokuserad coping. Det betyder då att hobby kan vara ett sätt att tillfredställa ett behov av att arbeta, vara aktiv och kreativ, det vill säga att även fortsättningsvis välja en aktiv tillvaro.

Hur fyller du din dag?

– Motionerar, går till biblioteket varje dag och läser mellan 4-5 dagstidningar från pärm till pärm. Cyklar runt till kompisar, fikar, lagar mat, lyssnar på radion, hälsar på frugan. Går till arbetsförmedlingen en gång per vecka.

Citatet ovan visar ett klart exempel på en problemfokuserad copingstrategi. Mannen i fråga har lyckats strukturera upp sin dag med olika rutiner för att återerövra strukturen av sin dag.

En framgångsrik copingstrategi av arbetslöshet innebär att individen till exempel lyckas sysselsätta sig med meningsfulla aktiviteter, skapa en egen tidsstruktur och därigenom undvika till exempel depressioner och försämrat självförtroende.

Hur har denna (din tid som arbetslös) tid varit?

– *Ja den har varit bra. Motionerar och har mina rutiner. Umgås med syskon och vänner och så vidare.*

– *Går upp ganska tidigt faktiskt för jag är ingen natt människa. Ser på tv nyheterna, frukost. Bakar mycket. Försöker få barnbarnen att komma. Sedan har jag lite djur, får och höns. Mannen hemma numer på torsdagar och fredagar och då blir det kanske lite mer.*

– *Jag klarar mig ju. Så har jag ju mitt barnbarn som jag passar, så jag har fullt upp ja så mycket som jag vill egentligen. Jag sitter ju inte hemma och rullar tummarna.*

7.2. Identitet och självbild

Rantakeisu¹⁰⁴ resonerar i sin forskning, om arbetslöshet, om att ett yrkesarbete kan vara identitetskapande och eventuellt även representera vem man är. Hur vanligt är inte frågan: vad arbetar du med? när man träffar en ny bekantskap. Precis som man kan förvänta sig så upplever majoriteten av våra respondenter, sex av sju, att det på ett eller annat sätt har varit svårt att identifiera sig själv som arbetslös och har därmed tyckt att det varit jobbigt att berätta om det och/eller till exempel gå till arbetsförmedlingen. Samtliga av våra intervjupersoner ser förlusten av den sociala kontakten med andra människor, som den mest påtagliga konsekvensen av sin arbetslöshet.

Vad anser du är det viktigaste med att ha en anställning?

– *Förutom lönen för det e ju det allra viktigaste förutan några medel kan du inget göra. Men nästa lika viktigt så är det ju arbetskamraterna faktiskt.*

104 Rantakeisu (2002)

7.2.1. Identitet och självbild – stigma

Arbetslöshet är ett exempel på ett socialt stigma, det vill säga ett utanförskap i förhållande till samhällets ”rätta” normer och värden. Därmed blir en av arbetslöshetens konsekvenser risk att utsättas för stigma.¹⁰⁵ Enligt Goffman går denna typ av stigma under beteckningen *fläckar på den personliga karaktären*. Stigmatiseringen påverkas av hur andra uppfattar individen men den påverkar också personens självbild. Genom att använda sig av olika copingstrategier kan vi se att våra intervjupersoner försöker att motverka denna stigmatisering.

– När man sitter på arbetsförmedlingen och pratar, då känner jag att jag sitter där och tar plats från de yngre, för det finns så många yngre med barnfamiljer som ja; de kämpar ju med massor av jobb och sina barn och de, och de inte ens har sina barn på dagis och de har inget jobb. Jag menar då sitter jag där och nästan kryper ihop och tycker att rätt ska vara rätt. Jag tycker att dom ska gå före mig. Jag tycker så!

– Det är väl ingen som satsar på en gammal tant!!! Du behöver inte säga något. Det är hemskt när man kommer upp till arbetsförmedlingen och man ser alla dessa unga.

Citaten ovan kan tolkas på minst två sätt; som ett försvar mot stämpling, att jag som är ”äldre” inte bör ges företräde till arbete när det finns så många yngre som eventuellt har större behov av ett arbete än jag. Uttalandena är en passiv copingstrategi, *förskjutning av behov*, genom att utsagan ger de yngre arbetssökande företräde, genom att nedvärdera sina egna behov. Uttalandet resonerar också bort vikten av arbete för just denna individ. Genom sina resonemang kan det bli lättare att hantera sin egen arbetslöshet. Följden av att de yngre borde få jobben kan betyda att man i större utsträckning kan acceptera sin egen situation som äldre arbetslös.

Vem är jag om jag inte arbetar? Att vid äldre ålder gå i pension ses i samhället som ett normalt tillstånd. De pensionerade har också en större accepterad social status. Pensionen utgör en del av den normala livscykeln och därmed är en förväntad händelse snarare än en kris. Att passera som ”normal” är en av hörnstenarna i Goffmans stämplingsteori.¹⁰⁶ Stämplingen påverkar inte bara hur andra uppfattar en viss individ utan att det även i stor

¹⁰⁵ http://sv.wikipedia.org/wiki/Socialt_stigma (2007-11-01)

¹⁰⁶ Goffman (1972)

omfattning påverkar personens självbild. Vi har i vårt resultat sett påståenden som bekräftar teorin. Genom att leva sin vardag som pensionärer omdefinierar de sin situation till förmån för att inte stå ut ifrån mängden.

– *Hur tror du att arbetslösheten påverkar din vardag?*

– *Om du menar relationer till andra människor har jag troligtvis fått ett större... (umgänge) Känner ju mer människor. Vi har gått med i aktiva seniorer också och de är väldigt aktiva. Där känner man ju plötsligt väldigt mycket fler. Några som man känner har någonting att ge några som är mycket äldre än mig. Det heter ju +55 och det styr folk. Man behöver ju inte vara 90 år för att vara med. Vi har varit med på några resor tillsammans med dom och det är ju så jobbigt så man blir alldeles slut när man kommer hem.*

Att resonera bort och omdefiniera sin situation är den mest frekventa coping strategin från våra respondenter. Det är även den strategi som vi mest förknippar som försvar mot stigmatisering genom att omdefiniera sin situation som arbetslös till något mer samhälleligt accepterat.

– *Har arbetslösheten medfört några positiva konsekvenser? Vilka?*

– *Vet inte om det är någon idag som känner att det är en skam att gå arbetslös nu för tiden. Jag tror inte det. Det e ju faktiskt vardag idag.*

Uttalandet om att vara arbetslös är vardag tolkar vi som ett sätt att normalisera situationen. Genom att säga att arbetslöshet idag är vardag har respondenten omdefinierat situationen som arbetslös till att vara mer socialt accepterat. Detta är ett av många sätt att normalisera situationen med syfte att reducera stigmatiseringen. Vi instämmer dock med om att arbetslöshet är ett vanligt förekommande fenomen i dagens samhälle.

Vid arbetslöshet har man i de flesta fall rätt till ersättning från Arbetslöshetskassan. I vårt intervjumaterial har vi ett exempel på en situation där intervjupersonen upplever stigmatisering i sin vardag.

– *Hur har denna tid varit?*¹⁰⁷

– *Ganska bra förutom att gå till arbetsförmedlingen det är som att gå till det sociala. Jag vägrade först men min man sa att jag har betalat a-kassa så länge. Så jag gick dit. Framförallt jobbigt är det när dessa*

107 Tid som arbetslös

brev kommer där det står att man har glömt något och att man blir av med a-kassan om man inte gör något. Det är genant...

Att man är benägen att tacka nej till ersättning vid arbetslöshet på grund av att det känns skamfyllt att gå till arbetsförmedlingen är anmärkningsvärt. Detta är en stark indikation på hur skamfyllt det kan upplevas, samt vilka enorma konsekvenser som arbetslöshet kan resultera i. Exemplet ovan är även ett exempel på copingstrategi – *aktivt motstånd*.

Ett sätt att eliminera/hantera känslan av stigma (copingstrategi) och även den mest socialt accepterade metoden är att åter hitta nytt arbete. Att ägna mycket tid att söka arbete kan också vara ett sätt att visa omgivningen att de gör sitt bästa för att hitta ett arbete så att ingen skall kunna anklaga dem för att vara ”frivilligt” arbetslösa. Att aktivt söka nytt arbete kan med andra ord både vara en problemfokuserad copingstrategi och en emotionellt fokuserad copingstrategi.

– Man måste själv söka jobben, jobben kommer inte till en. Arbetsförmedlingen har varit till stor hjälp. Är där varje vecka och kollar om det hänt något nytt. Får man nej hos en arbetsgivare – gå till nästa.

Personen ovan försöker upprätthålla en aktiv profil för att eliminera stigmaupplevelsen. Om den arbetslösa individen använder sig av passiva copingstrategierna som till exempel aggression, regression och aktivt motstånd blir bilden än mer mångfasetterad. Vi ser nedan ett exempel på att arbetslöshet även kan medföra att man får en försämrad självbild.

Hur har denna tid varit? ¹⁰⁸

– Skit rent ut, jätte jobbigt (...) Jag är väldigt bitter och besviken. Ledsen e jag. Det har ju tagit på psyket...(...) Jag lägger inte två fingrar i kors för att få ett arbete idag. Jaga inte mig med blåslampa som jag säger på AF. Hjälp ungdomen. Låt ungdomen få jobbet. Jag har två år kvar till pension jag klarar mig.

Personen ovan använder sig av alla ovan nämnda passiva copingstrategier. I australiensisk ungdomsarbetslöshetsforskning¹⁰⁹ är termerna intern respektive extern kontroll (locus of controll) aktuell i detta sammanhang. Intern kontroll (intern locus of

108 Arbetslöshetstid

109 Tiggerman & Winefield (1996:22)

control) avses när den arbetslöse kan se sig själv som delaktig i att ha blivit arbetslös. Extern kontroll /external locus of control) avses när den arbetslöse anser att arbetslösheten beror på yttre faktorer. Den som ser sig själv som delaktig (intern kontroll) förväntas må bättre efter som de då har kontroll över sin situation, jämfört med den arbetslöses situation som orsakats av samhället.¹¹⁰ Kvinnan ovan ser inte sin arbetslöshetssituation och är på intet sätt självvald vilket har bidragit till hennes destruktiva strategi att hantera sin situation, *extern locus of control*.

Det kan även tänkas att upplevelser av stigma också kan påverka beteende som sökaktiviteter. De som upplever arbetslöshet som ett stigma kan därför vara mer motiverade än andra arbetslösa att snabbt försöka hitta nytt arbete. De kan också vara mer villiga att acceptera ett jobb som till exempel inte motsvarar deras kvalifikationer.¹¹¹ De anspråk individen har påverkar naturligtvis chanserna att hitta nytt arbete.¹¹² Resultatlöst sökaktiviteter kan vara frustrerande och försämra det fysiska välbefinnandet.¹¹³ Arbetsmarknadssituationen och det faktum att "våra" individer är äldre påverkar troligtvis även deras sökaktiviteter och jobbspråk. De anpassar förmodligen därför både sökaktiviteter och jobbspråk till den givna arbetsmarknadssituationen.

– Alltså när man är arbetslös och så pass gammal som jag är så gäller det bara att få tag på ett jobb helt enkelt.(..) Det e ju bara att vara realistisk, det är ju ingen som satsar på en som snart ska gå i pension. (...) på arbetsmarknaden är jag inte attraktiv, det e ju bra så. Nu går jag i pension nästa år och nu har jag nästan givit upp och när de säger att du ska söka så söker jag men jag vet ju att det är ju bara för deras papper. Och att jag ska göra som de säger. Men det bara ödslar tid alltså.

En reducering eller en modifiering av individens förväntningar kan utgöras av en problemfokuserad copingstrategi i form av *målförskjutning*. Från att övergå ifrån en önskan att komma åter till arbete endast nöjer sig med ett kortare arbete eller inget alls i avvaktan på pension. Att kunna tänka sig att acceptera ett arbete som inte motsvarar deras kvalifikationer eller som innebär en lägre lön än man tidigare har varit van vid kan vara ett sätt för individen att försöka förbättra sina anställningsmöjligheter.

110 Tiggerman & Winefield (1996:22)

111 Samuelsson (2002:137-138)

112 Björklund mfl. (2002)

113 Vinokur & Caplan (2002)

Vad vill du göra om 1 år?

– Vet inte. Visst vill man komma ut. Inte nödvändigtvis en fast anställning. Kan tänka mig att bara komma ut någon dag.

– Alltså när man är arbetslös och så pass gammal som jag är så gäller det bara att få tag på ett jobb helt enkelt.” Det e ju bara att vara realistisk, det e ju ingen som satsar på en som snart ska gå i pension. Det e ju inte det!

Vårt tidigare resonemang om förlust av kontroll vid arbetslöshet är även kopplat till individens identitetskapande. Detta genom att bristen på kontroll kan leda till psykisk ohälsa. En strategi kan då vara att de isolerar sig för att slippa behöva ses som arbetslös.

Upplevelse av stigma spelar också roll när det gäller fritidsaktiviteter som innebär kontakt med andra, del av ett socialt sammanhang där frågor som ”vad jobbar du med?” inte alltid kan kännas lätta att besvara. De som upplever arbetslösheten som ett stigma kan därmed välja att undvika vissa miljöer och vissa aktiviteter för att på så sätt minimera risken att behöva erkänna, och därigenom bli påmind om att de är arbetslösa. Att sluta ägna sig åt vissa fritidsaktiviteter kan därmed vara ett sätt att bemästra de känslor som arbetslösheten medfört (emotionellt fokuserad bemästring).

–...man är lite down. Man tänker att man ska gör så himla mycket men det blir inte av. Var nog mer aktiv när man jobbade. Gick ju på friskis och svettis men det gör jag inte idag.

Vad anser du är det viktigaste med att ha en anställning?

– Det sociala, att känna sig behövd, annars sitter man ju hemma. Och jag då som inte har några barn hemma. Det var ju en annan sak när jag hade barnen, då behövdes jag ju hemma.

Hade det kanske känts som om hon var mer behövd om hon hade hemmavarande barn att ta hand om under sin tid som arbetslös? Vi tolkar det som ett sätt att rättfärdiga att vara hemma. Att ha hemmavarande barn kan alltså innebära att stigmatisering av arbetslösheten minskar eller uteblir då man identifierar sig med att ”vara hemma med barn” och inte som arbetslös. Helt grundläggande handlar det om att känna sig behövd och sedd.

7.2.2 Identitet och självbild – sociala relationer och fritidsaktiviteter

Warr¹¹⁴ och Fryer¹¹⁵ resonerar i sin forskning om olika möjlighet till att ersätta ett arbetets funktioner med annat för att motverka de negativa konsekvenser situationen kan medföra. När det gäller identitet och självbild handlar detta då om individernas sociala resurser. Individens självbild skapas också i många avseenden i gemenskap och interaktion med andra. Det sociala kontaktnätet individen är en del av och vilka åtminstone potentiellt kan vara en källa för socialt stöd är därför en social resurs.

Hur har din tid som arbetslös påverkat resten av ditt liv? När det gäller sociala relationer?

– Många vänner har jag men vi umgås bara par om par. Har ingen riktig väninna som man går till. Då har jag ju min parrelation till kompisarna. Och så har jag ju mina barn.

Krause (1990) pekar på den betydelse ett stödande socialt nätverk har i dessa sammanhang. Om stress påverkar individen genom att minska känslan av egenvärde och personlig kontroll över tillvaron, kan ett stödande socialt nätverk bidra till att öka känslan av egenvärde, och resurser att bemöta situationen och föreslå strategier för att hantera den. Resultatet blir att individen med ett gott stödande socialt nätverk blir bättre på att klara belastningar av skilda slag.¹¹⁶

Genom att i sitt arbete bli sedd och utvärderad av andra skapas en yrkesstolthet och ett identitetskapande äger rum. När denna förlust sker behöver den arbetslösa individen fylla detta behov genom olika substitut, det kan till exempel vara att aktivera sig i andra projekt eller fritidsintresse. Fritidsaktiviteter och engagemang i andra projekt ger också tillfälle till variation i vardagen och räknas då som en emotionellt fokuserad coping. Men en hobby kan även ses som ett sätt att bibehålla till exempel kunskaper och förmågor som är användbara i yrkeslivet. I dessa fall kan det vara exempel på en problemfokuserad copingstrategi.

Hur har din tid som arbetslös påverkat resten av ditt liv? När det gäller sociala relationer:

114 Hallsten (1998)

115 Fryer (1984)

116 Krause (2005:236)

*– Fördjupat tidigare relationer, man har tid att engagera sig mer.
Intensifierat för att se om det kan leda till något jobb eller så...*

Ovanstående citat är taget från en av våra respondenters berättelser. X.X. berättar att han varit mycket aktiv i ett projekt, även om det inte direkt har varit på arbetsbasis. Dock upplever han att projektet har stor potential till framtida yrkesmöjligheter. På grund av sekretesskyddet vill vi inte utelämna några detaljer om detta, vi har därför valt att koda om utsagan och kallar det därför endast för projektet.

Hur fyller du din dag?

– Försöker att fylla min dag med saker att jag har nytta utav. Det jag försöker är att leta efter något ställer där jag kan utveckla mitt projekt. Jobbar mycket på den biten. Andra kommuner är mycket längre fram på den fronten...

Genom att personen ovan håller sig aktiv i sitt projekt har han skapat nya rutiner men också möjlighet till att utveckla sin yrkesstolthet och därmed sin identitet.

Om hobbies verksamhet i stället snarare är ett sätt att undvika att till exempel tänka på och ta itu med arbetslösheten kan den vara en del av en emotionellt fokuserad copingstrategi.

– På jobbet viste man inte vad man skulle göra den dan, eller vilka man skulle träffa den dagen eller var man hamnade. Nej, det är upp till en själv att hitta på nya saker.(...)

Vad i din vardag gör dig glad?

– Barnbarnen när de är hemma, skingrar tankarna. När jag läser en god bok, kan komma djupt in i en bok. När X. säger något positivt, att vi ska göra något

Att ägna sig åt fler fritidsaktiviteter eller att ägnar mer tid till vissa fritidsaktiviteter än de gjorde när de blev förvärvsarbetade kan även ses som ett uttryck för ett behov av socialt stöd eller ett sätt att kompensera för förlusten av arbetskamrater och utgöra en del av en emotionellt fokuserad bemästringsstrategi.

– Det var väldigt många som blev uppsagda av mina. Så om jag kommer ner nu så känner jag nästan ingen. Därför så gör det mig inte så mycket. Vi andra vi träffas utanför.

7.3. Ekonomi och hälsa

Vi kan se ett samband mellan våra respondenters hälsovanor och frigörandet av tid som arbetslöshet innebär. Det har mer tid att promenera, sova och ta hand om sig. Detta skulle kunna leda till förbättrad hälsa, dock finns risken att stressen och kravet på arbete motverkar en sådan positiv bieffekt. Stressreaktioner påverkar hela vårt jag både fysiskt och psykiskt. Forskare anser att de skadliga effekterna av stress minskar påtagligt för de som själva kan påverka och kontrollera den situation som skapar stressen.¹¹⁷

De flesta av våra intervjupersoner upplevde en förbättrad eller oförändrad kroppslig status. Detta kan kopplas att många beskrev att de rörde på sig mer och att de slipper stressen som vissa jobb innebar.

Hur tror du att arbetslösheten har påverkat din vardag?

– först och främst rutinerna, nu kan man laborera som man tycker, ta det mer som det kommer.(...)

Har arbetslösheten medfört några positiva konsekvenser? Vilka?

– att man slipper jäkta och stressa.

När det gäller arbetslöshet som fenomen är det första som många tänker på den krävande ekonomiska situationen som det innebär. Vi kan konstatera att ingen av våra respondenter upplever sig ha ekonomiska svårigheter till följd av sin arbetslöshet. För att bemästra situationen lever det i stället på gamla tillgångar, på sin partner eller drar åt svångremmen.

Har du ekonomiska svårigheter som är kopplade till din arbetslöshet?

– man har sämre lön nu än förut, har gamla tillgångar och lever på hustrun

Kan du se några positiva ekonomiska bieffekter av din arbetslöshet?

– Man har lärt sig att ta tillvara på saker mer kan köper inte och slänger lika lätt numera eller impulshandlar. Återvinner själv genom att sälja metall och så vidare...

117 Larmén (1992:79)

Vi har tidigare tagit upp att försörjning har olika karaktär beroende på ålder. Arbetslöshetsersättning betalas ut till alla våra respondenter. Den generation dessa tillhör har en starkare moralisk tanke om detta på grund av att de har uppfostrats till att göra ”rätt för sig.”

Har du ekonomiska svårigheter som är kopplade till din arbetslöshet?

– Nej, kan jag inte säga att jag har eftersom jag aldrig har haft några skulder (...). Tvärtom är det nästan så att jag skäms när jag får 8000 per månad. Men sedan har jag ju min man också. Hade jag varit ensamstående hade det varit en annan sak.

Den ekonomiska nedsättningen som en arbetslöshet medför kan även vara en del av att förklaringen till att arbetslöshet även kan resultera i att individen ägnar sig åt färre fritidsaktiviteter än när de hade en löneinkomst. Framför allt när det gäller kostsamma aktiviteter .

Hur påverkar den ekonomiska situationen ditt liv?

– Man tänker sig för mer. Köper inte hej villt.

7.4. Kvinnor och män

Då vi bara har intervjuat sju personer har vi inte tänkt dra några generella slutsatser av vårt material när det gäller kvinnor och män. Dock kan vi konstatera att det finns likheter mellan kvinnorna sinsemellan och männen sinsemellan som skiljer könen åt. Det kan vara av intresse för vårt resultat att redovisa våra iakttagelser utan att för den skulle lägga någon generaliserande tyngd vid slutsatsen.

Som vi nämnt tidigare har flera av våra respondenter sagt att de lägger mycket tid på sina barnbarn. Vi kan bara konstatera att det enbart är kvinnorna som har pratat om barnbarnen. Vad detta beror på kan man fråga sig men det kan vara en generationsfråga. Om vi hade genomfört denna studie om 40 år kanske männen i lika stor utsträckning hade pratat om sina barnbarn och lagt lika mycket tid, som kvinnorna, på dem som ett sätt att hålla sig sysselsatt vid arbetslöshet.

De män vi intervjuat har skilt sig mer åt än vad kvinnorna gjort, därför har vi haft svårt för att se några likheter mellan emellan vad gäller deras konsekvenser och strategier vid arbetslöshet. Dock har männen i vår studie i större utsträckning än kvinnorna berättat om sina intressen, träning och/eller sökande efter sysselsättning.

8. SAMMANFATTNING OCH GENERELL SLUTDISKUSSION

Syftet med vår undersökning var att undersöka hur äldre arbetslösa upplever arbetslöshetens konsekvenser samt undersöka vilka strategier det har för att hantera sin situation. Vi ville fördjupa vår förståelse av de äldres upplevelser av arbetslöshet och deras strategier för att hantera sin livssituation.

Vi har i detta arbete utgått i från att arbete betraktas som norm. Vi har frågat oss om det innebär att äldre arbetslösa upplever sig nedvärderade på grund av sin arbetslöshet och om detta har betydelse för arbetslösas negativa och positiva sociala och hälsomässiga yttringar?

Resultatet av denna undersökning har besvarat vår frågeställning. Vi vill dock påpeka att arbetslöshet är en unik och personlig upplevelse som inte har samma betydelse eller innebörd för alla vilket gör att det finns svårigheter att generalisera vårt resultat.

Hur individen agerar för att återfå struktur i sitt liv och valet av copingstrategi skiljer sig åt mellan de olika respondenterna. Vi ser dock klara könsskillnader men även skillnad mot hur en yngre arbetslös individ hanterar sin situation.

8.1 Vad har arbetslösheten fått för konsekvenser för våra intervjupersoner?

I den tidigare forskningen kring konsekvenser av arbetslöshet, som vi har studerat inför denna uppgift, har det diskuterats olika negativa konsekvenser till följd av arbetslöshet. Vi anser att det är rimligt att de konsekvenser som arbetslöshet kan medföra även kan vara av positiv karaktär. Vi har följt Hammarströms konsekvensforskning¹¹⁸ av arbetslöshet men redigerat dessa till att även innehålla positiva konsekvenser och ekonomiska konsekvenser.

Utifrån den situation som våra respondenter befinner sig i kan vi konstatera att de med mycket vilja och engagemang i sin vardag mår förhållandevis bra. De har utifrån sina individuella förutsättningar valt att hantera sin vardag på olika konstruktiva sätt för att ge den mening och innehåll.

118 Hammarstöm (1996:23)

Resultatet av vår undersökning har visat att våra respondenter inte upplever några ekonomiska svårigheter även om de i större utsträckning än tidigare får tänka på vilka utgifter det har. Våra intervjupersoner hanterar de ekonomiska konsekvenserna på olika sätt. En del lever på gamla tillgångar, någon har en partner som bidrar till uppehållet och samtliga har fått göra nedskärningar på sina utgifter om än i varierande omfattning. Hälsoyttringarna har i stor utsträckning varit positiva med undantag för den stressfaktor som arbetslöshet i sig innebär. De mest märkbara effekterna var respondenternas förlorade struktur på sin vardag samt förändringar av deras identitet och självbild.

8.2 Hur upplever arbetslösa över 55 år sin egen situation som arbetslös?

I förhållande till tidigare forskning vi studerat i samband med denna uppsats gällande yngre människor och arbetslöshet har vi i vårt material sett skillnader. De flesta av ”våra” äldre respondenter väljer att leva som pensionärer vilket är ett mer normalt accepterat tillstånd i samhället än vad arbetslöshet är. De uttalar att de yngre bör ha företräde på arbetsmarknaden i förhållande till dem själva. Även skillnader när det gäller kön är märkbart.

8.3 Hur hanterar arbetslösa över 55 år sin egen situation?

Vi har studerat om våra respondenter känner att de utsätts för stigma och vilka olika copingstrategier de använt sig av för att hantera och bemästra sin situation. De resultat vi framförallt har märkt i denna undersökning är att vid arbetslöshet förloras stora delar möjligheten att strukturera sin vardag samt att identitet och självbild förändras. De hanterar sin situation som arbetslös genom att försöka skapa egna och nya rutiner. Hur de gör detta skiljer dock sig åt mellan individerna. Som vi nämnt tidigare finns de som lusläser tidningen, bakar, tränar, träffar barnbarnen, eller ägnar sig åt någon tidskrävande hobby. Resultatet har även visat klara könsskillnader på hur de väljer att hantera sin situation. Kvinnorna har haft lättare att byta roll från yrkesidentitet till hemmafru eller har tagit ett större ansvar för barnbarnen. Männerna har i större utsträckning skapat nya rutiner som påminner om yrkesarbete.

Vi har flera exempel i vår undersökning som visar på att man som äldre arbetslös kan uppleva situationen som stigmatiserande, dock använder sig våra intervjupersoner sig av

olika typer av copingstrategier för att omdefiniera sin situation samt försök att hålla sig sysselsatta.

8.4 Våra tankar

De respondenter som befann sig åldersmässigt relativt nära pensionsåldern verkade ha ett annat sätt att hantera sin arbetslöshetssituation än hur yngre människor gör. De har redan en relativt klar självbild och de ekonomiska konsekvenserna verkar heller inte vara särskilt avgörande. Forskning har visat att när äldre människor blir arbetslösa har de svårare att komma tillbaka till arbetsmarknaden.¹¹⁹ Snittåldern för att gå i pension är idag 61 år¹²⁰ och det finns en hög arbetslöshet bland yngre människor. Dessa fakta sammantaget får oss att fundera på om det kanske skulle vara mer samhällsekonomiskt att låta äldre långtidsarbetslösa gå i pension om de ändå inte i särskilt stor utsträckning är attraktiva på arbetsmarknaden. Kanske skulle en lösning vara att sänka pensionsåldern för dem som är utsatta för långtidsarbetslöshet med syfte att skapa fler jobbchanser till yngre och motverka den psykologiska stress det verkar innebära att bli arbetslös.

8.5 Efterord

Vi är relativt nöjda med vår undersökning, uppsats och de resultat vi fått. Vi har lärt oss mycket under resans gång men om vi idag skulle ha gjort om undersökningen är vi säkra på att det hade blivit en fylligare undersökning och redovisning. Naturligtvis ligger det i saken natur, då vi skriver en uppsats på c-nivå, att det finns mycket mer inom detta område att utforska. Det hade varit intressant att göra en kvantitativ studie på samtliga äldre arbetslösa i Kungälv kommun och i ett ännu större sammanhang för att kunna ges möjlighet att kunna dra generella slutsatser på hur denna grupp hanterar konsekvenserna av sin arbetslöshet. Vidare skulle det vara av intresse att genomföra en jämförande studie på samma ålderskategori i en annan mer ekonomiskt utsatt region, stadsdel för att kunna se om de hanterar konsekvenserna annorlunda och vilka andra konsekvenser de fått av sin arbetslöshet, på grund av sin ursprungliga ekonomiska situation.

119 Wennemo (2006)

120 Enligt Jari Kuosmanen under handledningstillfälle

9. KÄLLFÖRTECKNING

Tryckta källor:

Aldvin, C.M. Sutton, K.J. Chaira, G. & Spiro, A. (1996) i Tornstam, L. (2005) *Åldrandets socialpsykologi*; Nordstedts akademiska förlag

Angelöw, B. & Jonsson, T. (2000) *Introduktion till socialpsykologi*, Lund; Studentlitteratur

Backman, J. (1998) *Rapporter och uppsatser*, Lund; Studentlitteratur

Björklund, A. Edin, P-A. Holmlund, B. & Wadensjö, E. (2006) *Arbetsmarknaden*; SNS Förlag

Bolinder, M. (2006) *Handlingsutrymmets betydelse för arbetslösas upplevelser, handlingsstrategier och jobbchanser*, Umeå Universitet Sociologiska institutionen.

Burman, P. (1988) i Samuelsson, C. (2002) *Att göra eller inte göra... Arbetslösas fritidsdeltagande, sökaktivitet, anställningsmöjligheter och tidsstruktur*, Stockholm; Akademiska avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

Björklund, A, Edin, P-A, Holmlund, B. & Wadensjö, E. (1996) i Samuelsson, C. (2002) *Att göra eller inte göra... Arbetslösas fritidsdeltagande, sökaktivitet, anställningsmöjligheter och tidsstruktur*, Stockholm; Akademiska avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

Cullberg, J. (1992) *Kris och utveckling*. Stockholm; Natur och kultur

Ekelund, E. & Kjelldorff, A. (2002) *Arbetslöshet i relation till stress, coping, mentalt hälsotillstånd och attribution*, Magisteruppsats, Lunds Universitet, Institutionen för psykologi

Engelbertsen, Godfried, Schuyt, Kees, Timmer, Jaap & Van Waarden, Frans (1993:164 ff) i Samuelsson, C. (2002) *Att göra eller inte göra... Arbetslösas fritidsdeltagande, sökaktivitet, anställningsmöjligheter och tidsstruktur*, Stockholm; Akademiska avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

Essy, D (2001) i Holm, R. (2006) *Fyra äldre arbetslösa berättar om sina upplevelser av att leva utan arbete*; Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete

Folkman, S. (1982) i Bolinder, M. (2006) *Handlingsutrymmets betydelse för arbetslösas upplevelser, handlingsstrategier och jobbchanser*, Umeå Universitet Sociologiska institutionen.

Fryer, D. & Payne, R. (1984) i Samuelsson, C. (2002) *Att göra eller inte göra... Arbetslösas fritidsdeltagande, sökaktivitet, anställningsmöjligheter och tidsstruktur*, Stockholm; Akademiska avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

- Giddens, A. (2003) *Sociologi*, Lund; Studentlitteratur
- Hagberg, B, Svensson, T, Samuelsson, G. & Dehlin, O. (1991) i Tornstam, L. (2005) *Åldrandets socialpsykologi*; Nordstedts akademiska förlag
- Hagström, T. (1988:109) i Samuelsson, C. (2002) Att göra eller inte göra... Arbetslösas fritidsdeltagande, sökaktivitet, anställningsmöjligheter och tidsstruktur, Stockholm; Akademiska avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Hallsten, L. Bellaagh, K. & Gustafsson, K. (1998) *Utbränning i Sverige – en populationsstudie*, Arbete och hälsa, vetenskaplig skriftserie Arbetslivsinstitutet.
- Hammarström, A. (1996) *Arbetslöshet och ohälsa – om ungdomars livsvillkor*, Lund; Studentlitteratur
- Hammarström, A. i Winberg, M. red (1998) *Jobbigt! En antologi om arbete och arbetslöshet*, Malmö; Sober Förlag
- Hammarström, A. (1996) i Rantakeisu, U. (2002) Arbetslöshetens olika ansikten. Fyra studier om arbetslöshetens sociala och hälsomässiga yttringar; Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete
- Holm, R. (2006) *Fyra äldre arbetslösa berättar om sina upplevelser av att leva utan arbete*; Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete
- Höglund, S. i Goldberg, T. red (2005) *Samhällsproblem*, Lund; Studentlitteratur
- Janlert, U. (1983) i Hammarström, A. (1996) *Arbetslöshet och ohälsa – om ungdomars livsvillkor*, Lund; Studentlitteratur
- Jahoda, M. (1982) i Holm, R. (2006) *Fyra äldre arbetslösa berättar om sina upplevelser av att leva utan arbete*; Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete
- Jahoda (1982), Ovesen, E-E. (1978), Backlund, A. (1973) i Hammarström, A. (1996) *Arbetslöshet och ohälsa – om ungdomars livsvillkor*, Lund; Studentlitteratur
- Krause, N. (1990) i Thornstam, L. (2005) *Åldrandets socialpsykologi*; Nordstedts akademiska förlag
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund: Studentlitteratur
- Larmén, M. (1992) *En debattbok om Kvinnor och stress*; Stockholm Utbildningsförlaget Brevskolan

Lazarus, R.S. & Folkman, S. (1984) i Samuelsson, C. (2002) Att göra eller inte göra... Arbetslösas fritidsdeltagande, sökaktivitet, anställningsmöjligheter och tidsstruktur, Stockholm; Akademiska avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

Lazarus, R.S. & Folkman, S. (1984) i Ekelund, E. & Kjelldorff, A. (2002) *Arbetslöshet i relation till stress, coping, mentalt hälsotillstånd och attribution*, Magisteruppsats, Lunds Universitet, Institutionen för psykologi

Leana, C. R & Feldman, D. C. (1991) i Samuelsson, C. (2002) Att göra eller inte göra... Arbetslösas fritidsdeltagande, sökaktivitet, anställningsmöjligheter och tidsstruktur, Stockholm; Akademiska avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

Levi, L. (1990) *Stress och hälsa*, Stockholm; Karolinska institutets institution för stressforskning

Lobo, F. (1996a) i Samuelsson, C. (2002) Att göra eller inte göra... Arbetslösas fritidsdeltagande, sökaktivitet, anställningsmöjligheter och tidsstruktur, Stockholm; Akademiska avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet

Miles, I. (1983) i Hammarström, A. (1996) *Arbetslöshet och ohälsa – om ungdomars livsvillkor*, Lund; Studentlitteratur

Monat, A. & Lazarus, R.S. red (1985) i Samuelsson, C. (2002) Att göra eller inte göra... Arbetslösas fritidsdeltagande, sökaktivitet, anställningsmöjligheter och tidsstruktur, Stockholm; Akademiska avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet

Näsman, E. & Von Gerber, Winberg, M. red (1998). *Jobbigt! En antologi om arbete och arbetslöshet*, Malmö; Sober Förlag

Olofsson, J. & Wadensjö, E. (2005) *Arbetslöshet*; Nr. 14 Pocketbiblioteket SNS Förlag

Ovensen, E. (1978) i Hammarström Hammarström, A. (1996) *Arbetslöshet och ohälsa – om ungdomars livsvillkor*, Lund; Studentlitteratur

Patel, R & Davidsson, B (1994) *Forskningsmetodikens grunder*, Lund; Studentlitteratur

Pearlin, L. & Schooler, C. (1978) i Samuelsson, C. (2002) Att göra eller inte göra... Arbetslösas fritidsdeltagande, sökaktivitet, anställningsmöjligheter och tidsstruktur, Stockholm; Akademiska avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet

Pettersson, B. (1983) i Hammarström, A. (1996) *Arbetslöshet och ohälsa – om ungdomars livsvillkor*, Lund; Studentlitteratur

Rantakeisu, U. (2002) Arbetslöshetens olika ansikten. Fyra studier om arbetslöshetens sociala och hälsomässiga yttringar; Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete

Rowler, K. & Feather, N. (1987) i Rantakeisu, U. (2002) Arbetslöshetens olika ansikten. Fyra studier om arbetslöshetens sociala och hälsomässiga yttringar; Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete

Samuelsson, C. (2002) Att göra eller inte göra... Arbetslösas fritidsdeltagande, sökaktivitet, anställningsmöjligheter och tidsstruktur, Stockholm; Akademiska avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

Starrin, B. , Rantakeisu, U. & Hagquist, C. i Winberg. M. red (1998) *Jobbigt! En antologi om arbete och arbetslöshet*, Malmö; Sober Förlag

Sarrin, B. Forsberg, E. Rantakeisu, U. & Jönsson, R i Winberg. M. red (1998) *Jobbigt! En antologi om arbete och arbetslöshet*, Malmö; Sober Förlag

Svenning, C. (2003) *Metodboken*, Lorentz förlag
wärd, H. (2000) i Thydén, A. & Abrahamsson, J. (2005) *Det är inte så roligt, men måste man så måste man... - ungdomar som socialbidragstagare*; B-Uppsats, Göteborgs Universitet.

Tiggerman, M. & Winefield, AH. (1984) i Hammarström, A. (1996) *Arbetslöshet och ohälsa – om ungdomars livsvillkor*, Lund; Studentlitteratur

Thurén, T. (1999) *Vetenskapsteori för nybörjare*, Stockholm; Liber

Thydén, A. & Abrahamsson, J. (2005) *Det är inte så roligt, men måste man så måste man...- ungdomar som socialbidragstagare*; B-Uppsats, Göteborgs Universitet

Tornstam, L. (2005) *Åldrandets socialpsykologi*; Nordstedts akademiska förlag

Winberg, M. red. (1998) *Jobbigt! En antologi om arbete och arbetslöshet*, Malmö; Sober Förlag

Vinokur, A. & Caplan, R.D. (1987) i Samuelsson, C. (2002) Att göra eller inte göra... Arbetslösas fritidsdeltagande, sökaktivitet, anställningsmöjligheter och tidsstruktur, Stockholm; Akademiska avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

Wennemo, I. (1997:236) i Bolinder, M (2006) *Handlingsutrymmets betydelse för arbetslösas upplevelser, handlingsstrategier och jobbchanser*, Umeå Universitet Sociologiska institutionen.

Elektroniska källor:

[http. www.ams.se](http://www.ams.se) (2006-10-01) (2006-10-06)

http://www.arbetslos.nu/Forskning_arbetloshet.html (2006-10-01)

<http://www.scb.se> (2006-10-01)

<http://www.csn.se> (2006-10-02)

http://sv.wikipedia.org/wiki/Socialt_stigma (2007-11-01)

Bilaga 1

Hej

Just nu, har vi på arbetsförmedlingen i Kungälv, en socionompraktikant, Bodil Andersson, placerad hos oss. Vi bifogar en förfrågan från henne där hon önskar komma i kontakt med dig angående en undersökning som ska ligga till grund för en C-uppsats som ska handla om upplevelsen av att vara långtidsarbetslös och född före 1951.

Det är naturligtvis frivilligt att delta och alla uppgifter kommer att behandlas anonymt. Även denna förfrågan är anonym såtillvida att i dagsläget vet inte Bodil Andersson vem du är mer än att du är inskriven hos oss.

Är du intresserad kontakta Bodil Andersson eller Anna Thyren enligt bilaga. Även om ni inte har lust att delta underlättar det om de kan få besked.

Med vänliga hälsningar

Britt-Inger Gråberg

Bilaga

Hejsan, mitt namn är Bodil Andersson och jag läser min femte termin på Socionomprogrammet på Göteborgs Universitet. Just nu är jag praktikplacerad på Arbetsförmedlingen i Kungälv. Jag har tillsammans med en kurskamrat, Anna Thydén, tänkt att skriva en C-uppsats där vi vill undersöka hur några personer som är födda innan 1951 upplever sin situation som arbetslös.

Syftet med vårt arbete är att utifrån våra intervjuer få en djupare förståelse för hur personer inom denna grupp upplever och uppfattar sin situation som arbetslös.

Du tillhör vår målgrupp och Arbetsförmedlingen i Kungälv har därför hjälpt mig att komma i kontakt med dig. Vår önskan är att vi vid överenskommen tidpunkt kan träffas och vi få chans att ställa ett antal frågor till dig. Intervjuerna kommer uppskattningsvis att ta cirka en timma.

Om du väljer att bistå oss med detta kommer dina svar att behandlas anonymt och utgöra grunden för undersökningen.

Om du har några frågor eller funderingar så kan du höra av dig till

Bodil Andersson Tfn 0303-248435 (arbetsförmedlingen Kungälvs Jourtelefon)
mobil 0704-30 82 03 eller e-post bodil.andersson@lano.amv.se

Eller

Anna Thydén Tfn 0523-194 06 eller e-post anna.thyden@lysekil.se

Och samma gäller naturligtvis om du väljer att delta eller ej. Vi önskar kontakt så snart som möjligt

Med vänlig hälsning

Bodil Andersson & Anna Thydén

Bilaga 2

Intervjuguide

- Familjesituation och uppväxtförhållanden
- Arbetslöshet
- Ekonomi
- Kontaktnät
- Hälsa
- Insatser
- Övriga frågor

Familjesituation och uppväxtförhållanden

- Vilket år är du född?
- Hur ser din familj ut, partner, barn, barnbarn?
- Har din familjebild ändrats sedan du blev arbetslös och i sådana fall hur har det påverkat dig? Ex. barn som flyttat hemifrån eller bytt stad.
- Berätta kort om din uppväxt.

Arbetslöshet

- Berätta kort om din yrkesbana/yrkeskarriär?
- Har du studerat efter grundskolan, och i så fall vad?
- Vad skulle du vilja arbeta med nu?
- Hur länge har du varit arbetslös?
- Hur har denna tid varit?
- Vad tror du är anledningen till din arbetslöshet?
- Vad anser du är det viktigaste med att ha en anställning?
- Varför då?
- Hur har din tid som arbetslös påverkat resten av ditt liv?
- När det gäller din hälsa
- Sociala relationer
- Fritidsaktiviteter
- Hur fyller du din dag?

Ekonomi

- Har du ekonomiska svårigheter som är kopplade till din arbetslöshet?
- Kan du se några positiva ekonomiska bieffekter av din arbetslöshet?
- Hur påverkar den ekonomiska situationen ditt liv?

Kontaktnät

- Hur många nära vänner skulle du säga att du har?
- Har du lärt känna nya människor, som du skulle kalla vänner, under din tid som arbetslös?
- Hur tror du att arbetslösheten har påverkat din vardag?
- Finns det personer i din närhet som är drabbade av arbetslöshet?
- Kan du prata med familj och vänner om din situation?

- Om ja, hur pratar du med din familj och bekantskapskrets om din situation?
- Om nej, varför inte?
- Hur upplever du att din partner hanterar din arbetslöshet?
- Har arbetslösheten medfört några positiva konsekvenser? Vilka?

Hälsa

- Har du sedan du blev arbetslös ändrat dina vanor gällande mat, alkohol, tobak, motion, sömn?
- Hur skulle du beskriva ditt hälsotillstånd?
- Har ditt hälsotillstånd förändrats sedan du blev arbetslös?
- I sådana fall hur?

Insatser

- Har arbetsförmedlingen eller annan myndighet förmedlat någon sysselsättning till dig? Såsom sökajobbkurs, praktikplats eller motsvarande?
- Har dessa insatser känts meningsfulla? Hur?

Övriga frågor

- Vad vill du göra om 1 år?
- Vad tror du att du gör om 1 år?

Med utgångspunkt det vi pratat om idag har vi några avslutande frågor:

- Vad i din vardag gör dig glad?
- Vad gör dig ledsen?
- Vad gör dig upprörd?
- Vad gör din uppgiven?
- Vad gör dig stolt?

Tack så mycket för att du deltagit i denna intervju.

Tillägg

- Vill du ta del av uppsatsen när den väl är färdig?
- E-post adress?